

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PIEAUGUŠO PEDAGOĢISKĀS IZGLĪTĪBAS CENTRS

HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

SKOLĒNU VĀRDU KRĀJUMA PAPLAŠINĀŠANAS
DIDAKTISKĀS IESPĒJAS LATVIEŠU VALODAS APGUVES
SĀKUMPOSMĀ

DIPLOMDARBS

Autore: **Inga Freija**

Stud. apl. nr. if05015

Darba zinātniskā vadītāja:
Dr. Paed., prof. **M. Gavriļina**

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Diplomdarbā “Skolēnu vārdu krājuma paplašināšanas didaktiskās iespējas latviešu valodas apguves sākumposmā” tiek izvirzīts mērķis paplašināt 3. klases mazākumtautību skolēnu vārdu krājumu latviešu valodas apgūvē, ņemot vērā skolēnu problēmas vārdu krājumā un mūsdienu lingvodidaktu pieredzi.

Vērojumi liecina, ka latviešu valodas apgūvē nepieciešams paplašināt skolēnu vārdu krājumu.

Mērķa īstenošanai tika izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Pētīt un analizēt teorētisko literatūru pedagoģijā, lingvistikā un lingvodidaktikā pētāmās problēmas sakarā.

2. Analizēt un apkopot mūsdienu lingvodidaktu pieredzi skolēnu vārdu krājuma paplašināšanā otrās valodas apgūvē.

3. Raksturot 3. klases skolēnu vārdu krājumu, konstatēt reālās problēmas un sasniegumus.

4. Apkopot un analizēt skolotāju aptaujas rezultātus.

5. Aprobēt praksē veidotos mācību uzdevumu veidus, lai paplašinātu skolēnu vārdu krājumu.

6. Apkopot un izvērtēt izmēģinājumdarbības rezultātus.

Darbā izvirzītie uzdevumi paplašināja skolēnu vārdu krājumu, veicināja skolēnu prasmes labi orientēties palīgmateriālos.

Izvērtējot iegūtos rezultātus, secināts, ka diplomdarbā izvirzītie uzdevumi tiek sasniegti.

ANNOTATION

In the Diploma Paper “The increase of pupils Vocabulary at the early stage with didactic possibilities in the Latvian language acquisition” has been put forward the aim to increase the vocabulary of the 3rd grade pupils of the minority schools learning the Latvian language, taking into account the pupils’ problems with their vokabulary and modern lingua-didactics experience.

Observations have proved that the Latvian language acquisition needs to improve pupils’ vocabulary.

To achieve the goal the following objectives have been proposed:

1. To study and analyse theoretical literature in pedagogy, linguistics and lingua-didactics within the research.
2. To analyse and summarize modern lingua- didactics experience improving pupils’ vocabulary in second language acquisition.
3. To define the 3rd grade pupils’ vocabulary, to identify real problems and achievements
4. To summarize and analyze the teachers’ survey results
5. To practise different types of activities in order to increase the pupils’ vocabulary
6. To summarize and evaluate the results of pilot actions.

The proposed tasks have improved the pupils’ vocabulary, encouraged their skills to feel confident working with supplementary materials.

Having analyzed the obtained results it is concluded that all proposed objectives of the Diploma Paper have been achieved.

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS.....	5
1. Vārdu krājuma jēdziens un skolēnu vārdu krājuma paplašināšanas didaktiskās iespējas.....	8
1.1. Skolēnu vārdu krājuma paplašināšanas mērķi un problēmas.....	8
1.2. Krievvalodīgo sākumskolas skolēnu vārdu krājums latviešu valodā.....	17
1.3. Didaktiskās iespējas skolēnu vārdu krājuma bagātināšanā otrās valodas apgūvē (lingvodidaktu pieredzes apkopojums).....	20
1.3.1. Tradicionālās didaktiskās metodes un paņēmieni skolēnu vārdu krājuma bagātināšanai otrās valodas apgūvē.....	24
1.3.2. Interaktīvās didaktiskās un kritiskās domāšanas metodes un paņēmieni skolēnu vārdu krājuma bagātināšanai otrās valodas apgūvē.....	28
2. 3. klases skolēnu vārdu krājuma pilnveide (izmēģinājumdarbības gaita un rezultāti).....	33
2.1. 3. klases skolēnu pedagoģiski psiholoģiskais raksturojums.....	33
2.2. 3. klases skolēnu vārdu krājuma diagnostika un pilnveide.....	34
2.2.1. 3. klases skolēnu vārdu krājuma diagnostika un skolotāju aptauja.....	34
2.2.2. Izmēģinājumdarbības gaita un rezultāti.....	40
NOBEIGUMS.....	46
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	48
PIELIKUMI.....	52
1. PIELIKUMS.....	53
2. PIELIKUMS.....	54
3. PIELIKUMS.....	56
4. PIELIKUMS.....	59
5. PIELIKUMS.....	66
6. PIELIKUMS.....	68
7. PIELIKUMS.....	70
8. PIELIKUMS.....	72

IEVADS

Dzimtās, otrās un svešvalodas didaktikā liela uzmanība tradicionāli tiek pievērsta skolēnu vārdu krājuma paplašināšanas problēmām tās vai citas valodas apguves procesā. Un tā nav nejaušība. Pēc zinātnieku domām, panākumi valodas apguvē, prasmes izmantot valodu savu komunikatīvo uzdevumu veikšanai lielā mērā atkarīgas no tā, kāds ir skolēnu vārdu krājums, kā bērns uztver vārda nozīmi, kāda leksika atrodas skolēna aktīvajā vai pasīvajā vārdu krājumā, cik lielā mērā skolēns ir motivēts savā runā izmantot sinonīmus, antonīmus, tēlainos izteiksmes līdzekļus. Patlaban šajā jomā īpaši bagāta didaktiskā pieredze ir uzkrāta dzimtās un svešvalodas metodikā. Kas attiecas uz latviešu kā otro valodu, tad dotā problēma vēl gaida savu izpēti.

Esošo didaktisko pētījumu analīze liecina par to, ka pirmsskolēna un jaunāko klašu skolēna vārdu krājuma veidošanas un paplašināšanas process dzimtajā un otrajā valodās notiek dažādi. Proti, no agras bērnības bērns pakāpeniski uzkrāj dzimtās valodas vārdus ikdienas saziņā ar vecākiem un tuviniekiem, uzsākot skolas gaitas, viņam jau ir pietiekoši liels vārdu krājums, attīstīta runas gramatika. Kas attiecas uz otro (mūsu gadījumā – otro) valodu, te situācija ir atšķirīga. Uzsākot mācības 1.klasē, skolēns latviešu valodā visbiežāk zina tikai dažus vārdus, līdz ar to skolotāja uzdevums ir palīdzēt bērnam paralēli paplašināt viņa vārdu krājumu, attīstīt runas gramatiku, iemācīt sazināties otrajā valodā. Šādā situācijā, bez šaubām, ir nepieciešama nedaudz atšķirīgāka metodiskā pieeja, nekā dzimtās valodas stundās.

Dotā situācija kļūst vēl sarežģītāka, ja bērnam ir kādas problēmas runas attīstībā. Tieši ar tādiem bērniem (bērni ar īpašām vajadzībām) diplomdarba autore strādā. Tādu bērnu vārdu krājuma paplašināšana sagādā grūtības ne tikai otrās, bet arī dzimtās valodas apguves procesā. Dažādu iemeslu dēļ šiem skolēniem ir vārdu uztveršanas, atcerēšanās, vārdu nozīmes saprašanas grūtības, runas uzvedībā pārsvarā tiek lietoti izplatītākie vārdi, iztrūkst īpašības vārdu, sinonīmu, antonīmu, tēlaino izteiksmes līdzekļu, savas domas izteikšanai tiek lietoti vienkārši nepaplašināti vai nedaudz paplašināti teikumi. Diemžēl, otrās valodas didaktikā līdz šim praktiski nav pētījumu, kas norādītu skolotājam, kā didaktiski pareizi organizēt otrās valodas stundu darbu, kas virzīts uz skolēnu ar runas attīstības traucējumiem vārdu krājuma bagātināšanu. Latviešu (otrās) valodas skolotājiem savā praktiskajā darbībā šajā situācijā nākas adaptēt to didaktisko pieredzi, kas uzkrāta šīs problēmas dzimtās un svešvalodas metodikā. Tieši šī situācija rosināja diplomdarba autori pievērsties problēmas pētījuma tēmai – didaktiskās iespējas sākumskolas skolēnu vārdu krājuma paplašināšanā latviešu (otrās) valodas stundās.

Pētījuma objekts: 3. klases skolēnu vārdu krājums latviešu valodā.

Pētījuma priekšmets: skolēnu ar īpašām vajadzībām vārdu krājuma paplašināšanas metodes un paņēmieni latviešu (otrās) valodas apgūšanas procesā.

Pētījuma mērķis: izpētīt didaktiskās iespējas, kas ļauj mērķtiecīgi paplašināt 3. klases mazākumtautību skolēnu vārdu krājumu latviešu valodas stundās, ņemot vērā mūsdienu lingvodidaktu pieredzi un reālās konstatētās problēmas skolēnu runas uzvedībā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Pētīt un analizēt teorētisko literatūru pedagoģijā, lingvistikā un lingvodidaktikā pētāmās problēmas sakarā.

2. Analizēt un apkopot mūsdienu lingvodidaktu pieredzi sakarā ar iespēju bagātināt skolēnu vārdu krājumu otrās valodas apguvē.

3. Raksturot 3. klases skolēnu vārdu krājumu, konstatēt reālās problēmas un sasniegumus.

4. Apkopot un analizēt skolotāju aptaujas rezultātus.

5. Aprobēt praksē veidotos mācību uzdevumu veidus, lai paplašinātu skolēnu vārdu krājumu.

6. Apkopot un izvērtēt izmēģinājumdarbības rezultātus.

Pētījuma jautājumi:

Kāda nozīme sākumskolas skolēna runas attīstībā un valodas apguvē ir vārdu krājumam?

Kāds ir otrās valodas vārdu krājums sākumskolas skolēnam?

Kādas ir pamatproblēmas un grūtības skolēnu vārdu krājuma paplašināšanā otrajā valodā?

Kādas darba metodes un paņēmieni ir mērķtiecīgi izmantojami, lai palīdzētu skolēniem bagātināt vārdu krājumu otrās (latviešu) valodas stundās?

Pētījuma izstrādes metodes:

1. Teorētiskā – zinātniskās literatūras pētīšana un analīze.

2. Empīriskā – pedagoģiskā izmēģinājumdarbība (skolēnu vārdu krājuma problēmu novērojums, skolotāju aptauja, metožu, paņēmienu un mācību uzdevumu aprobācija).

3. Pedagoģiskās darbības rezultātu apkopošana un analīze.

Pētījuma bāze: Diplomdarba autore balstījās uz zinātnieku M.Makarovas, O.Anikejevas, Z.Anspokas, A.Šalmes, A.Čerņiha u.c. pētījumiem.

Pētījuma izmēģinājumdarbības bāze: Rīgas X vidusskolas 3. klase, 8 skolēni.

Darba struktūra:

Diplomdarbu veido ievads, divas nodaļas, secinājumi, izmantotās literatūras avoti, kā arī 8 pielikumi.

Pirmajā daļā ir apkopotas un analizētas pētījuma veikšanai nepieciešamās teorētiskās atziņas par vārdu krājumu, tā iedalījumu, vārdu krājuma paplašināšanas iespējām un veidiem.

Otrajā daļā tika sniegts izmēģinājumdarbībā iesaistītās klases pedagogiski psiholoģiskais raksturojums. Tika veikta izmēģinājumdarbībā iesaistītās klases skolēnu vārdu krājuma izpēte, apkopota didaktiskā materiāla izstrādes un aprobācijas norise un apkopoti pētījuma rezultāti.

Teorētiskās literatūras sarakstā norādītas 42 vienības.

Diplomdarbā ir 8 pielikumi, kuros atrodas skolēnu runas kartes, skolotāju anketas, izmēģinājumdarbības stundu fragmentos skolēnu veiktie uzdevumi un skolēnu vārdnīcu fragmenti.

Diplomdarba apjoms ir 51 lpp., kopumā ar pielikumiem 75 lpp.

1. VĀRDU KRĀJUMA JĒDZIENS UN SKOLĒNU VĀRDU KRĀJUMA PAPLAŠINĀŠANAS DIDAKTISKĀS IESPĒJAS

Zināms, ka jēdzienam “vārdu krājums” ir divas nozīmes: pirmkārt, no lingvistikas puses, tā ir “leksika jeb leksikons - raksturīgs kādai valodai, indivīdam vai noteiktai jomai” [<https://lv.wikipedia.org/wiki/Leksika>], otrkārt, no valodas didaktikas viedokļa, tā ir “skolēna vārdu bagāža”, ko skolēns saprot un izmanto runā vai rakstos.

Zinātnieki izšķir divus vārdu krājuma veidus, ko lieto ikviens cilvēks – aktīvais un pasīvais. Šis iedalījums attiecināms gan uz dzimto valodu, gan uz apgūstamo otro un svešvalodu. Aktīvais vārdu krājums ir kādas valodas vārdu kopums, ko cilvēks saziņā brīvi lieto savā dzimtajā valodā vai spēj brīvi lietot svešvalodā. Pasīvais vārdu krājums ir kādas valodas vārdu kopums, ko cilvēks saprot, bet saziņā parasti nelieto (savā dzimtajā valodā) un nespēj lietot (svešvalodas saziņā). [Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca, 2007, 24, 290] Pasīvais vārdu krājums parasti cilvēkam ir daudz lielāks nekā aktīvais.

Aktīvā un pasīvā vārdu krājuma uzskaitē ir dažādi paņēmieni. Viens no vienkāršākajiem un pieejamākajiem veidiem ir interneta testi. Piemēram, [Test Your Vocabulary](#). Tas ir ASV-Brazīlijas pētnieciskā projekta saits, kas uzskaita pasīvo vārdu krājumu angļu valodā kā dzimtajā un angļu valodā kā svešvalodā. Tests sastāv no trīs daļām, kuru izpildei nepieciešamas tikai dažas minūtes. Pēc šo pētījumu rezultātiem, vidējais vārdu krājuma skaits angļu valodā kā dzimtajā ir no 20 tūkst. līdz 35 tūkst. vārdu, angļu kā svešvalodā – no 2,5 tūkst. līdz 9 tūkst. vārdu.

Cik lielam vārdu krājumam vajadzētu būt dažādos zināšanu līmeņos, viennozīmīgi atbildēt grūti, šajā jautājumā ir dažādi viedokļi. Didaktiskajos pētījumos, pirmkārt, tiek pievērsta uzmanība uz to, ka cilvēka vārdu krājums dzimtajā, otrajā un svešvalodā ievērojami atšķiras. Un otrkārt, zinātnieki saista cilvēka (t.sk. skolēna) vārdu krājumu ar viņa valodas apgūšanas posmu. Piemēram, svešvalodā, no valodas apgūšanas sākuma līdz lingviskai personības attīstībai, vārdu krājums attīstās diapazonā no 500 līdz 1200 vārdiem. [<http://tutorblog.ru/metodika-prepodavaniya/kak-podschitat-slovarnyj-zapas.html>]

1.1. Skolēnu vārdu krājuma paplašināšanas mērķi un problēmas

Saziņa – viena no cilvēciskajām mijiedarbības formām, kurai pateicoties cilvēki “kā fiziski, tā arī dvēseliski rada viens otru...” Visa cilvēka dzīve paiet saskarsmē ar citiem cilvēkiem. Runa ir viens no obligātajiem un neizstājamiem komponentiem cilvēku saziņā. Katrs cilvēks ir ieinteresēts runāt pareizi un labi, kas dod iespēju sākt un uzturēt labvēlīgas

attiecības ar citiem cilvēkiem ģimenē, skolā, darbā un sabiedriskajā dzīvē, palīdz sasniegt panākumus visdažādākajās sfērās. Vārds pats par sevi ir bezspēcīgs, taču kļūst par spēcīgu instrumentu, ja tas tiek pateikts pareizi, precīzi, sirsnīgi un īstajā laikā. Pēc lingvodidaktu domām, bērna runas attīstīšana ir valodas apgūšanas process, prasme valodu izmantot kā līdzekli apkārtējās pasaules izzināšanai, cilvēces uzkrātās pieredzes apgūšanai, valoda ir kā varens ierocis cilvēku saziņai un savstarpējai sadarbībai. [Бессонова, <http://cyberleninka.ru/article/n/obogaschenie-slovarnogo-zapasa-na-urokah-russkogo-yazyka-v-mladshih-klassah>]

Ar runas palīdzību skolēni apgūst mācību materiālu, sazinās, iedarbojas uz sevi un ietekmē viens otru sadarbības procesā. Jo aktīvāk skolēni pilnveido mutisku, rakstveida un citus runas veidus, papildina savu vārdu krājumu, jo augstāks ir to izzināšanas iespēju un kultūras līmenis. Īpaši svarīgs periods cilvēka dzīvē, kad tiek likti pamati viņa runas uzvedības attīstībā, ir pirmsskola un skola. Pirmsskolas periodā bērnu domāšanā notiek nozīmīgas izmaiņas: paplašinās tā redzesloks, pilnveidojas domāšanas operācijas, parādās jaunas zināšanas un prasmes, tas nozīmē – pilnveidojas valoda.

Bērnu runas un vārdu krājuma attīstīšana, valodas bagātības apgūšana ir viens no personības veidošanas pamatelementiem, izstrādāto nacionālās kultūras vērtību izzināšana, cieši saistīta ar garīgo, tikumisko un estētisko attīstību, ir prioritāte jaunāko klašu skolēnu runas uzvedības audzināšanā un apmācībā. J.Tihejeva akcentē uzmanību uz to, ka “pirmsskolēna un jaunāko klašu skolēna izteikumi ir tieši. Bieži tā ir runa – atkārtošana, runa – nosaukšana; dominē saspīsta, nepatvaļīga, reakcijas (dialogu) runa”. [Тихеева, 1981, 43]

Lietuviešu psihologs R.Žakauskene uzskata, ka sākumskolas skolēns vārdu lieto tieši pēc tā nozīmes, semantiskās zināšanas arvien labāk sistematizējas un kārtojas hierarhijā. Pieaugot, skolēns arvien labāk var paskaidrot vārda nozīmi. Piemēram: sākumā bērns vārdu raksturo pēc tā funkcijām vai izskata, vēlāk raksturo abstraktāk, lieto sinonīmus, priekšmetus daļa kategorijās. Tas nozīmē, ka vecāki skolēni prot abstrakti paskaidrot vārdu nozīmi, pāriet no nozīmes, kas balstīta uz personīgām sajūtām un pieredzes, uz vispārinātāku, ko saņem no citu cilvēku informācijas. [Cit. pēc: Тихеева, 1981, 43]

Viens no virzieniem runas attīstīšanas darbā ir vārdu krājuma bagātināšana, pilnveidojot tā izrunas kultūru, veidot labu dikciju, attīstīt izteiksmīgu runu, paaugstināt dzīvē vārda kultūru. Gramatiski pareiza runa veicina ātru, vieglu saziņu starp cilvēkiem, pilnveido to.

S.Karpova, E.Truve norāda, ka, rūpējoties par vārdu krājuma pilnveidošanos, ir jāņem vērā, ka apgūstamie vārdi iedalāmi divās kategorijās. Pirmā kategorija – aktīvais vārdu krājums, kurā ir tie vārdi, kurus skolēns ne tikai saprot, bet arī aktīvi un apzināti lieto savā runā atbilstošā gadījumā. Otrajā kategorijā – pasīvajā vārdu krājumā ir vārdi, kurus cilvēks

saprot, saista ar konkrētiem priekšstatiem, taču savā runā neiesaista. Jaunais piedāvātais vārds papildinās skolēna vārdu krājumu tikai tādā gadījumā, ja tas būs nostiprināts. Ir par maz to izteikt dažas reizes, bērniem tas jāuztver ar dzirdi un apziņu pēc iespējas biežāk. [Карпова, Трубе, 1987, 6]

Skolēnu runas attīstīšana ir process, kas ved pie vārdu krājuma bagātināšanas. Līdz ar to skolotājs visās stundās, piedāvājot jauno materiālu, pievieno arī jaunus vārdus – jēdzienus, pie tam, atklājot to nozīmi, nepieciešams balstīties uz jau esošo vārdu krājuma bāzi, lai agrāk apgūtie vārdi neaizmirstos, bet jaunie – labāk tiktu saprasti un saglabātos atmiņā. Nepieciešams skolēnus mācīt vienlaikus šos vārdus izmantot konkrētu mācību uzdevumu izpildē, par cik pasīvais vārdu krājums ir tikai atbalsts pasīvās runas saprašanai, taču aktīvais vārdu krājums palīdz izklāstīt domu. Milzīga loma vārdu krājuma bagātināšanā ir intereses radīšanai jauno vārdu apgūšanā, viņu personīgo vārdu krājuma papildināšanā. Dzimtās valodas (arī otrās un svešvalodas) stundās, balstoties uz skolēnu interesi, var veiksmīgāk panākt viņu vārdu krājuma pilnveidošanos, kā arī uzmanības virzīšanu uz jaunajiem vārdiem dzirdētā vai lasītā tekstā. Skolēnu intereses un uzmanības trūkums pret nezināmajiem vārdiem ir viens no šķēršļiem viņu vārdu krājuma pilnveidošanā. Nereti teksta jēga nav pareizi saprasta, par cik, to pārstāstot, nepazīstamie vārdi tiek ignorēti vai nepareizi izprasti. Tāpēc nepieciešams skolēniem biežāk dot iespēju izteikties, izmantot aktīvās nodarbības formas (sarunas, diskusijas). Īpaša uzmanība jāvelta klusējošiem, noslēgtiem skolēniem, tādiem, kas šaubās par savām zināšanām, spējām pasacīt kaut ko interesantu, jaunu. [Бессонова, <http://cyberleninka.ru/article/n/obogaschenie-slovarnogo-zapasa-na-urokah-russkogo-yazyka-v-mladshih-klassah>]

Psihologs N.Žinskis ir teicis: “Runa ir intelekta attīstības kanāls. Jo agrāk tiks apgūta valoda, jo vieglāk un pilnīgāk tiks apgūtas zināšanas.” [Cit. pēc: Толстова, <http://www.moluch.ru/archive/66/10935/>] No kā izriet, ka runas attīstība palīdz domāšanas attīstībai.

V.Tolstova atzīmē, ka sākumskolā ir svarīgi mācīt ne tikai lasīt, bet vēl svarīgāk – mācīt skaidrot, iegaumēt un reproducēt. Lai iemācītu bērniem pareizi, precīzi, skaisti izteikt savas domas mutiski un rakstveidā, nepieciešams sistemātisks darbs pie vārdu krājuma bagātināšanas. Tam jānotiek visa mācību procesa laikā – gramatikas apgūšanā, darbā ar vārdu, ar vārdu savienojumiem, teikumiem, tekstu. Sākumā nepieciešams noskaidrot skolēnu vārdu krājuma apjomu; kādi vārdi un izteicieni viņiem nav saprotami vai vispār nav zināmi. Liekot sev par mērķi palīdzēt skolēniem apgūt pareizu, saistītu valodu, skolotājam jāanalizē katrs stāsts, dzejolis; vai runa ir saturīga, vai ir bagāta un daudzveidīga vārdu izvēle un citi valodas līdzekļi. Lai jaunais vārds iekļautos skolēna vārdu krājumā, tā leksiskajai nozīmei

jābalstās uz analīzes, sintēzes, vispārināšanas pamatiem. [Толстова, <http://www.moluch.ru/archive/66/10935/>]

V.Tolstova nosauc sekojošas svarīgākās runas vingrinājumu prasības:

- sistemātiskums,
- pēctecība,
- perspektīve,
- jauninājumu elementi,
- daudzveidība,
- pieejamība.

Lai skolēniem būtu interesanti un tie labāk varētu iegaumēt jaunus vārdus un izteicienus, tiek izmantoti dažādi fonemātiskie uzdevumi, dzejoļi, mīklas, sakāmvārdi, frazeoloģiski izteicieni. Tas nepieciešams skolēnu dzirdes un izrunas attīstīšanai. [Толстова, <http://www.moluch.ru/archive/66/10935/>]

Sākumskolas pedagogs N.Dudņikova raksta, ka izglītības satura modernizācijas procesā par apmācības procesa pamatmērķi un rezultātiem kļūst dažādu kompetenču apgūšana. Kompetenču modeļu izmantošana izglītībā rosina principiālas izmaiņas mācību procesa organizācijā, skolotāja darbībā, skolēnu izglītības rezultātu vērtēšanas veidos, salīdzinot ar mācību procesu, kas balstīts uz koncepciju “zināšanu apguve”. [Дудникова Н.В. <http://festival.1september.ru/articles/612444/>] Par pamatvērtību kļūst nevis apgūstamās informācijas summa, bet tādas skolēnu apgūstamās prasmes, kas ļautu tiem noteikt savus mērķus, pieņemt lēmumus un rīkoties tipiskās un nestandarta situācijās. Galvenā sākumskolas skolēnu izglītības kompetence ir runas kompetence. Tai ir sevišķi svarīga loma skolēnu sociālajā dzīvē, par cik cilvēkiem ar tās trūkumu draud sociāla izolācija. Diemžēl stundās nākas sastapties ar leksiskā nozīmē nabadzīgām atbildēm, kā arī trūcīgu sintaksi. Neliela vārdu krājuma dēļ cieš arī pareizrakstība. To visu padziļina arī tas, ka sākumskolas skolēniem ir konkrēta domāšana: bieži vien daudzus vārdus viņi lieto nesaprotot to nozīmi. Skolēna runa bieži vien ir nesaistīta, nelogiska, ar stila kļūdām. Nepareizu runu ir grūti saprast vai var saprast kļūdaini. Līdz ar to – ja nepareizi sapratīsi, nepareizi rīkosies.

Sākumskolas skolēnu vārdu krājuma bagātināšanai dzimtās valodas apgūšanā (to var attiecināt arī uz otrās un svešvalodas apgūšanu) N.Dudņikova min vairākus virzienus. Pirmais – darbs ar vārdu krājuma vārdiem kā jēdzieniem, ar ko tiek nodrošināta jauna kvalitāte, pamatīgāka izpratne un apgūstamā materiāla noturīgums. Šis vārda leksisko nozīmju apgūšanas process dalās divos posmos. Katrs no tiem ir saistīts ar skolēna zināšanu līmeni par konkrētu priekšmetu vai parādību, apgūstamā vārda nosaukumu. Pirmajā posmā (priekšstatu līmenī) skolēns formulē vārda nozīmi uz jau esošas tā brīža zināšanu bāzes. Otrajā posmā

(izpratnes līmenī) skolēniem tiek dotas padziļinātas, sistematizētas zināšanas. Stundā šis darbs notiek kā skolotāja un skolēna, skolēnu savstarpējā saruna – apspriešana. Otrs virziens – jauna tipa leksisko uzdevumu ieviešana, kas pēc satura un funkcionālās nozīmes izvirzās kā kompleksie intelektuāli – runas uzdevumi. Tiem raksturīga specifiska atlase, neierasta valodas materiālu kārtība un netradicionāla pieeja uzdevumu izstrādei. Trešais virziens – sakāmvārdu, frazeoloģismu izmantošanas palielināšana dažādos stundas posmos. Ceturtais virziens – plaša izglītojoši – informatīva rakstura tekstu iesaiste apmācības saturā. [Дудникова Н.В., <http://festival.1september.ru/articles/612444/>]

Šobrīd tiek veikti diezgan daudz pētījumu, kas veltīti mūsdienu bērnu vārdu krājuma problēmām gan dzimtajā (pirmajā), gan citās valodās, kuras bērns apgūst. Tādas uz bērnu vārdu krājumu virzītas intereses iemesls izskaidrojams ar to, ka mūsdienu bērnu runas attīstības procesam kopumā (t.sk. viņu vārdu krājumā) piemīt sava specifika. Piemēram, tika veikts pētījums par pirmsskolas vecuma bērnu gatavību skolai pēc tādiem kritērijiem: vārdu krājums, skaņu izruna, fonemātiskā analīze un vārdu sintēze, stāsta veidošana pēc attēla un orientēšanās telpā. Pētījumā tika salīdzināti 2001.-2003.g. un 2009.-2011.g. apsekošanas rezultāti. Pēc R.Fišera kritērijiem tika secināts, ka pēdējo gadu bērniem ir zemi skaņu izrunas, fonemātiskās analīzes, vārdu sintēzes un stāsta veidošanas pēc attēla rādītāji. Tikai vārdu krājumam nav būtisku izmaiņu. Tas nozīmē, ka kardinālu izmaiņu sociālajā telpā nav. Zinātnieki uzskata, ka tas ir saistīts ar zemu veselo bērnu dzimstības procentu. [Радьгина, Гайфуллина, www.rae.ru/meo/?section=content&op=show_article&article_id=5013] Taču šodien līdz ar jauno tehnoloģiju pārsātinātību mūsu dzīvē, kā arī sociālās vides izmaiņām, klāt nāk vēl arī problēmas ar vārdu krājumu.

Skolēnu vārdu krājumu ir svarīgi paplašināt dažādu iemeslu dēļ. Sabiedriskā dzīve, mācības skolā, grāmatu, avīžu, žurnālu lasīšana, radio klausīšanās, televīzijas skatīšanās padara skolēnu zināšanas bagātākas, līdz ar to parādās arī nezināmi vārdi. Jaunu zināšanu iegūšana tad iet kopā ar jaunu vārdu atcerēšanos. Plašs vārdu krājums nodrošina skolēnam labāku lasītā izpratni, kā arī brīvu, neapgrūtinātu saskarsmi ar apkārtējiem cilvēkiem – pieaugušajiem, vienaudžiem. Vēlmi papildināt savu vārdu krājumu ir jāatbalsta skolai.

Un, visbeidzot, kā pamatoti atzīmē O.Anikejeva, skolēnu vārdu krājums ir nepārprotami saistīts ar jēdzienu “veiksmīga komunikācija”: jo bagātāks ir tā vārdu krājums, jo skaidrāka, krāsaināka un izteismīgāka būs tā valoda, līdz ar to ātrāk tiks sasniegts uzstādītais komunikācijas mērķis. [Аникеева, 2010, 43]. Bērnam tas ir būtiski gan dzimtajās valodas, gan otrās un svešvalodas apgūvē.

Didaktiskā pētījuma, kas saistīts ar bērnu vārdu krājuma bagātināšanas mērķiem, analīze dod iespēju noformulēt trīs pamatmērķus skolēnu vārdu krājuma paplašināšanā dzimtajā, otrajā un svešvalodā:

1) veicināt skolēnu intelekta attīstību, tā kā skolēna vārdu krājuma attīstīšana un bagātināšana palielina viņa intelektuālās spējas;

2) veicināt sekmīgu skolēna komunikāciju, tā kā bagātīgs vārdu krājums ļauj skolēnam izteikt visas savas domas nianšes, tas nozīmē – visprecīzāk nodot sarunu biedram savu domu;

3) veicināt skolēna personības radošo pusi, tā kā cilvēks (skolēns arī t.sk.) ik dienu rada daudz tekstu dažādās saziņas situācijās, un bagāts vārdu krājums ir obligāts nosacījums personības radošās runas potenciāla realizācijai.

Vārdi tiek lietoti funkcionāli – stilistiskā valodas daudzveidībā, kas ir saistīts ar pamata un papildus leksisko nozīmju īpatnībām. Šīs saiknes izpratne bērnos ir skolēnu mācīšanās pamats, kur personīgajos izteikumos stiliski diferencēti tiek lietoti jau zināmie un jaunie vārdi.

Pēc zinātnieku domām, skolēnu vārdu krājuma paplašināšanas darba virzieni ir sekojoši:

1) vārdu krājuma apjoma palielināšana un esošā vārdu krājuma kvalitatīva pilnveidošana,

2) prasme lietot jau esošo vārdu krājumu kopā ar jaunajiem vārdiem.

[Баранова, 2001, 233-235]

Skolēnu vārdu krājuma palielināšanās jeb kvantitāte notiek pakāpeniski, pie jau esošiem vārdiem klāt nāk jaunie vārdi (leksēmu papildināšanas līmenis). Kvalitatīvā vārdu krājuma pilnveidošanās notiek, pirmkārt, bērniem zināmo vārdu leksiskās nozīmes un lietojuma sfēras precizēšana, otrkārt, neliterāro vārdu nomaiņa pret literāriem (leksēmu pilnveidošanas līmenis). Un visbeidzot, īpaša vieta ir skolēnu vārdu krājuma kvantitatīvi – kvalitatīvai pilnveidei, kur notiek iepazīstināšana ar skolēniem nezināmām leksēmiskām nozīmēm viņu vārdu krājumā ar jau esošajiem daudznozīmju vārdiem (semantikas pilnveidošanas līmenis).

Skolēnu kvantitatīvi – kvalitatīvo vārdu krājumu nosaka paradigmatiskais virziens viņu vārdu krājuma pilnveidošanas metodikā, t.i. darbu ar vārdiem un to semantisko nozīmi, sagatavo nosacījumus skolēnu prasmēm izmantot savā runā jau zināmos un jaunus vārdus – to izvēli noteiktu runas uzdevumu veikšanai. Tas izpaužas vārdu lietojuma sfēras un vārdu savienojamības atklāšanā. Otra mērķa realizācija skolēnu vārdu krājuma bagātināšanai ietver sintagmatisko virzienu vārdu krājuma pilnveidošanas metodikā, t.i. darbs ar vārdu lietojumu kontekstā – tiešs un mērķtiecīgs vārdu lietojums atkarībā no radošā teksta mērķa, tēmas, situācijas un stila.

Robeža starp skolēnu aktīvo un pasīvo vārdu krājumu ir diezgan nepastāvīga – aktīvais vārdu krājums palielinās gan ar jauniem vārdiem, gan ar pāreju no pasīvā uz aktīvo vārdu

krājumu. Skolotāja pienākums ir palīdzēt skolēnam apgūt pasīvo vārdu savienojamību un sfēru izmantošanu, to pārņemšanai uz skolēna aktīvo vārdu krājumu, proti, veikt šos abus skolēnu vārdu krājuma pilnveidošanas uzdevumus.

Skolēnu vārdu krājuma paplašināšanas avoti didaktikā tika noteikti jau XIX gs. – skolotāja mācību runa, grāmatu lasīšana, mācību priekšmetu apgūšana, saskarsme ar vienaudžiem un pieaugušajiem, ekskursijas. XX gs. klāt nāca radio, kino, video, televīzija, bērnu un jauniešu avīzes un žurnāli, teātru, muzeju un izstāžu apmeklējumi. Sprotams, to visu var attiecināt uz latviešu valodas vārdu krājuma paplašināšanas metodiku.

Pēc zinātnieku domām, skolēnu vārdu krājuma pilnveidošanas avotu uzskaitē atkarīga no tā, kā jaunie vārdi tiek uztverti – ar redzi vai dzirdi. Te var izcelt sekojošas grupas:

- redzes uztvere (grāmatu, mācību grāmatu, avīžu, žurnālu lasīšana);

- dzirdes uztvere (skolotāju, vienaudžu, pieaugušo runa, radio klausīšanās, televīzijas, kinofilmu, teātra izrāžu skatīšanās);

- vienlaicīgi redzes un dzirdes uztvere (speciālu kinofragmentu ar subtitriem skatīšanās, muzeju, izstāžu apmeklējumi).

[Цели и источники обогащения словарного запаса учащихся на уроках русского языка <http://studopedia.org/3-168875.html>]

Katrā no šīm grupām ir savas priekšrocības, kā arī trūkumi. Pie redzes uztveres skolēnam ir iespēja apstāties, aizdomāties, atkal atgriezties pie iepriekš lasītā, atcerēties lasīto, uzrakstīt jaunus vārdus savā vārdnīcā. Trūkums šai avotu grupai ir tas, ka nav dzirdes uztveres, netiek izmantoti jaunie vārdi savā runā. Otrās grupas avotu priekšrocības ir tieša dzirdes uztvere, taču pie trūkumiem var minēt to, ka te nav jauno vārdu redzes uztveres, nav iespējas atgriezties pie jau dzirdētā, ja vien nav speciālu kasešu vai disku ierakstu. Trešās grupas avoti vienlaicīgi tiek uztverti gan ar redzi, gan ar dzirdi. Skolēniem ir iespējama daudzkārtēja atgriešanās pie dotā materiāla, taču situācijas specifikas dēļ bērni nevar izteikties (iztrūkst runa); rakstīšana kā runas veids šajā gadījumā faktiski iztrūkst. [Багирков, Шхалахова, <http://cyberleninka.ru/article/n/obogaschenie-slovarnogo-zapasa-uchaschihsyana-urokah-adygeyskogo-yazyka>] Mūsdienās aug tehnoloģiju progresa paaudze – no dzimšanas tā saskaras ar kompjūteriem, mobilajiem telefoniem, internetu u.c. Tas viss iespaido bērnu psihi: tie kļūst erudīti, zinātkāri un attīstīti, taču garīgo spēju un domāšanas attīstība neapsteidz skolēnu vecumu. Pedagogi – psihologi atzīmē, ka veselības problēmu dēļ daudziem bērniem ir aizture psihiskajā un valodas attīstībā. Mūsdienu skolēniem ir problēmas ne tikai ar runu, bet arī ar vārdu krājumu. Bērnu informētība neveicina vārdu krājuma bagātināšanos. Te liela ietekme ir televīzijai, modernajām datorspēlēm. Vecāki, savas aizņemtības dēļ, reti lasa kopā ar bērniem grāmatas, pēc tam pārrunājot tajās lasīto, kas tieši

attīstītu bērnos iztēli, domāšanu un papildinātu vārdu krājumu. Tā vietā bērni skatās televīziju vai spēlē datorspēles, ļoti maz sarunājas, tikai klausās. Rezultātā skolēni pārstāj izgudrot un fantazēt, neattīstās tēlaini – loģiskā domāšana, veidojas primitīva un nabadzīga valoda, skops vārdu krājums. [Макарова, <http://www.psihiatr.med.cap.ru/Page.aspx?id=580120>]

Krievijas pedagogs un psihologs, pedagoģijas un vecumposmu psiholoģijas nozares speciālists, profesors D.Feldšteins, runājot par faktoriem, kas iespaido mūsdienu bērnu psihiskās un personības izmaiņas, nosauc sabiedrības, tai skaitā arī bērnu, orientāciju uz patēriņu, dažādu deviāciju (noviržu) palielināšanos, bērnu patstāvības ierobežojumu. Kā rezultātā - bērnos palielinās nemiers, trauksme, agresivitāte, pazeminās uzvedības kontrole, veidojas dažādas atkarības, kas noved pie psihiskiem traucējumiem un tālāk – pēc psihiatra vai psihoterapeita palīdzības. [Фельдштейн, <http://psylist.net/hrestomati/readerage036.htm>]

Vispārinot pēdējo gadu fundamentālos akadēmisko pētījumu rezultātus, tika izceltas 16 nozīmīgas mūsdienu bērnu un pusaudžu izmaiņas.

1. Strauja pirmsskolas vecuma bērnu kognitīvās attīstības pazemināšanās.
2. Emocionālā diskomforta pieaugums un aktīvu darbību vēlmju pazemināšanās.
3. Sižeta – lomu rotaļu aktualizācijas trūkums, kā rezultātā – patstāvīgās darbības, motivācijas un vajadzību sfēras pazemināšanās.
4. Pirmsskolas vecuma bērnu zinātkāres un iztēles pazemināšanās.
5. Nepietiekama pirmsskolas vecuma bērnu sīkās motorikas, grafisko iemaņu veidošanās norāda uz attiecīgo smadzeņu struktūru, kas atbild par patstāvīgo darbību, nepietiekamu attīstību.
6. Ievērojama sociālās kompetences un patstāvības pazemināšanās lēmumu pieņemšanā.
7. “Ekrāna” atkarības pieaugums.
8. Saskarsmes ar vienaudžiem mazināšanās, vientulības sajūta, apjukums, neticība sev.
9. Bērnu ar emocionālām problēmām skaita pieaugums.
10. Pusaudžu uzmanības izvēles un informācijas izvērtēšanas pazemināšanās, darba atmiņas apjoma samazināšanās.
11. Ķermeņa astēnija un muskuļu spēka samazināšanās.
12. Psihisko saslimšanu pamatformu pieaugums par 10-15% uz katriem desmit gadiem.
13. Bērnu ar ierobežotām veselības iespējām skaita pieaugums.
14. Apdāvinātu bērnu skaita samazināšanās.
15. Pusaudžu vecumā – individualitātes, kritiskuma pret pieaugušajiem, dzīves jēgas meklējumu un savas unikalitātes apstiprinājuma pieaugums.

16. Izmaiņas pusaudžu vērtību orientācijā (I vieta – intelektuālā: izglītība; II – gribas: uzstājība, kas virzīta uz panākumiem; III – somātiskā: laba veselība, prezentabla āriene). Vērtību hierarhijā tagad pēdējās vietas ieņem morālās, emocionālās, kultūras un sabiedriskās vērtības. [Макарова, <http://www.psihiatr.med.cap.ru/Page.aspx?id=580120>]

Pēc M.Makarovas domām, bērnu, kuriem parādās kādas psihiskās veselības problēmas, skaits palielinās sakarā ar nelabvēlīgu emocionālu klimatu ģimenē, vecāku neprasmi risināt konfliktu situācijas. Tādā veidā mūsdienu bērna psihiskās veselības problēma ir aktuāla.

Ekspertu komitejas ziņojumā “Bērnu psihiskā veselība un psihosociālā attīstība” ir teikts, ka psihiskās veselības traucējumi ir saistīti ar somatiskām saslimšanām vai fiziskās attīstības defektiem, kā arī dažādiem nelabvēlīgiem sociālo apstākļu faktoriem un stresu, kas iedarbojas uz psihi.

Kā atzīmē M.Makarova, mūsdienu bērna normālas psihosociālās attīstības pamatnosacījumi būtu:

- informatīvās plūsmas samazināšana – televizora un kompjūtera ierobežošana,
- bērna fiziskās veselības nostiprināšana – kopīgas sporta nodarbības, fizikultūra, bērna darbošanās dažādās sporta sekcijās, sacensībās pēc viņa izvēles,
- labvēlīgs klimats ģimenē – mierīga, draudzīga atmosfēra, bez vecāku konfliktiem bērnu klātbūtnē, vecāku un bērna tuvāko saprotoša attieksme pret viņa emocionālajām vajadzībām,
- patstāvības un neatkarības iespējas,
- saskarsmes iespējas ar vienaudžiem un pieaugušajiem ārpus mājas – piedalīšanās dažādos pulciņos, nodabībās utt.,
- mērķtiecīga apmācība skolā grūtu vai krīzes situāciju pārvarēšanā ar konstruktīviem paņēmieniem.

[Макарова, <http://www.psihiatr.med.cap.ru/Page.aspx?id=580120>]

Bērnu valodas attīstības problēma šodien ir ļoti aktuāla, par cik pēdējo gadu laikā skolēnu skaits ar dažādiem runas traucējumiem ir ievērojami pieaudzis. Jāpiebilst, šie traucējumi visbiežāk ir kompleksi, kas prasa ilgstošu darbu ar bērnu. Attīstīta runa ir viena no tādiem izziņas procesa rādītājiem, kā uzmanība, atmiņa, loģiskā domāšana un iztēle. Līdz ar to, ja tie ir traucēti, tad bērnam būs grūtības apgūt skolas programmu. [Радыгина, Гайфуллина, www.rae.ru/meo/?section=content&op=show_article&article_id=5013]

Tā kā diplomdarba autore savā profesionālajā darbā strādā ar skolēniem ar runas attīstības traucējumiem, pievērsīsimies šādu bērnu vārdu krājuma papildināšanas problēmām.

Bērnu ar runas attīstības traucējumiem, runas attīstībai veltītie pētījumi liecina par to, ka lielākās problēmas tādu bērnu runas attīstībā (gan dzimtajā, gan otrajā un svešvalodā)

izpaužas tieši leksikas līmenī un ierobežotā vispārējā vārdu krājumā. L.Lalajevas pētījumi norāda, ka bērniem ar nepietiekamu runas attīstību ir ierobežots vārdu krājums, vērojama krasa aktīvā un pasīvā vārdu krājuma apjoma atšķirība, nenoformēts semantiskais lauks, vārdu krājuma aktualizācijas grūtības. [Лалаева, Серебрякова, 2004, 42] Pie tam, pirmklasnieku vārdu krājums nabadzīgs ir arī dzimtajā valodā – viņi nezina, piemēram, ogu, putnu, instrumentu, profesiju, ķermeņa daļu u.c. nosaukumus. Aktīvajā vārdu krājumā dominē lietvārdi un darbības vārdi, retāk tiek lietoti vārdi, kas nosauc īpašības, pazīmes, priekšmetu un darbību stāvokli, kā arī darbības veidus. No visa īpašības vārdu skaita pārsvarā tiek lietoti tādi vārdi, kas nosauc priekšmetu uztveramos apzīmējumus – lielumu, krāsu, formu, dažas priekšmetu īpašības. [Черных, 2008, 69] Tas viss, protams, ievērojami bremsē tādu bērnu otrās (mūsu gadījumā – latviešu) valodas apgūšanu sākumskolā.

1.2. Krievvalodīgo sākumskolas skolēnu vārdu krājums latviešu valodā

V.Lankerte pamatoti atzīmē, ka “vārdu krājuma veidošana ir ļoti būtiska svešvalodu apguves daļa. Skolēniem ir grūti atcerēties jaunas leksikas vienības, tāpēc šim uzdevumam būtu jābūt motivējošākam nekā atsevišķu vārdu saraksts, kas jāiemācās no galvas.” (Lankerte, <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/11086>) To pašu var teikt arī par skolēnu otrās (latviešu) valodas vārdu krājuma apguves procesa nozīmīgumu.

Vairāku gadu garumā Latvijā tika veikti dažādi pētījumi, kuru uzmanības centrā bija mazākumtautības (galvenokārt krievvalodīgo) skolēnu latviešu valodas runas attīstīšana. Šajos pētījumos tika pievērsta uzmanība arī skolēnu vārdu krājumam latviešu valodā. Pie kādiem secinājumiem tad nonākuši pētnieki?

Pētot 2013./2014. mācību gada 3.klases Diagnosticējošā darba latviešu valodā (mazākumtautību izglītības programmās) rezultātus, zinātnieki secināja, ka skolotāja uzdotie jautājumi un piedāvātās situācijas bija piemērotas 3.klases skolēna uztverei un pieredzei, tādēļ skolēniem nesagādāja grūtības izpildīt dotos uzdevumus. Skolēni spēja atbildēt uz jautājumiem, dažkārt viņiem bija grūtības pamatot savu viedokli – kāpēc patīk vai nepatīk. Skolēni spēja nosaukt darbības vietu, laiku, cilvēkus, dzīvniekus, priekšmetus. Grūtības sagādāja darbību nosaukšana. Daļa skolēnu nespēja pastāstīt par attēlu, bija nepieciešams skolotāja atbalsts, vai nu pamudinājuma formā, vai uzdodot konkrētu jautājumu. Skolēni lieto pazīstamu, bieži lietotu leksiku. Tika konstatēts, ka gadījumos, kad attēlā bija svešākas parādības, lietas vai objekti, skolēniem trūka vārdu domas formulēšanai. Kopumā vārdu krājums tiek raksturots kā pietiekams, lai atbildētu uz jautājumiem vai pastāstītu par attēlu. Nedaudz zemāks bija rādītājs par valodas plūdumu, ko galvenokārt ietekmē gan vārdu

krājums, gan spēja izteikties gramatiski pareizi. Tika ievērots, ka vairākos gadījumos spējīgi skolēni, kuru mutvārdu sniegums bija saturiski un gramatiski precīzs, dažkārt runāja lēni, ar pauzēm. [http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/metmat/2013_2014_ddarbs_lv2_3kl_analize.pdf]

Zinātnieku pētītājā 2013./2014. mācību gada 6.klases Diagnosticējošajā darbā latviešu valodā (mazākumtautību izglītības programmās) produktīvajās darbībās – rakstu un mutvārdu uzdevumos tika pārbaudītas skolēnu spējas veikt dažādas valodas komunikatīvās funkcijas: nosaukt priekšmetus, parādības, vietas un laiku, cilvēkus un dzīvniekus; aprakstīt parādības, priekšmetus, apkārtni, cilvēkus un dzīvniekus, darbības; pastāstīt par ikdienas situācijām skolā, veikalā, bibliotēkā; brīvā laika pavadīšanas iespējām ikdienā, dažādos gadalaikos, svētkiem, dažādiem notikumiem; atbildēt uz jautājumiem – savām interesēm, vaļasprieku, brīvdienām; uzdot jautājumus informācijas iegūšanas nolūkā; izteikt viedokli par kaut ko; izteikt attieksmi par kaut ko (kas patīk/nepatīk); pamatot (īsi) viedokli (kāpēc patīk/nepatīk); salīdzināt situācijas. Valodas funkciju izpildei bija nepieciešamas atšķirīga līmeņa prasmes – nosaukt, aprakstīt un pastāstīt ir vieglāk, savukārt paust savu attieksmi par kaut ko, formulēt viedokli un pamatot to, salīdzināt parādības, situācijas, cilvēkus ir sarežģītāk un attiecīgi prasa no skolēna augstāku valodas kompetenci, plašāku vārdu krājumu. Runāšanas uzdevumi apliecināja, ka skolēniem rodas grūtības (piemēram, nepietiekams vārdu krājums, problēmas runas plūsmā) tajos gadījumos, kad nav tieša atbalsta materiāla. Pēc Diagnosticējošā darba rezultātu pētījumiem, tika secināts, ka leksiskā kompetence daudzējādā ziņā ietekmē lasītprasmi, savukārt tikai lasot un klausoties, skolēns paplašina savu vārdu krājumu. Tātad skolotājam būtu jāpiedāvā saturīgi saistoši leksikas uzdevumi, lai skolēnam būtu interesanti lasīt, tad viņš arī labāk iegaumēs apgūstamās vārdu nozīmes. [http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/metmat/2013_2014_ddarbs_lv2_6kl_analize.pdf]

Pētot 2008./2009. mācību gada 9.klases Valsts valodas eksāmena rezultātus mazākumtautību skolās, izanalizējot visas valodas prasmes zinātnieki secināja, ka Valsts valodas eksāmens ir drošs, atbilst standartam un skolēnu apguves līmeņi ir salīdzināmi Eiropas valodu kopējo pamatnostādņu līmeņiem. Tanī pašā laikā tika konstatēts pārbaudāmo prasmju vienveidīgums un neatbilstība spējīgāko skolēnu spējām uztvert runāto un rakstīto tekstu. Uzdevumi ir pārāk viegli, vispārīgi un vienveidīgi, lai skolēni varētu atklāt visas savas spējas. Pēc statistiskās analīzes iegūtajiem datiem tika secināts, ka visumā eksāmena daļas parāda, ka skolēniem ir diezgan labs receptīvais vārdu krājums un viņi spēj saprast un uztvert informāciju dažādās situācijās. Vairākumam skolēnu ir laba vārdu atpazīšanas spēja, bet spējas samazinās un grūtības pakāpe aug tiklīdz parādās maldinātājs un jālieto kritiskā

domāšana. Runāšanas prasmju pārbaudēs skolēnu runā ir vilcināšanās, ilgu paužu ieturēšana, skolēni lieto tikai elementāru un vienkāršu vārdu krājumu. Ar nolūku iegūt vairāk laika atbildei, atsevišķās atbildēs tika vērota liekvārdība. Kopumā novērojams noteiktu frāžu un leksisku atšķirību sajaukums un atšķirības atbildēs ir samērā izteiktas. Augstāku līmeni ieguvuši skolēni izsakās brīvāk, viņiem ir plašāks vārdu krājums, kā arī mazāk kļūdu, savukārt skolēni, kas ieguvuši zemāku līmeni, aprakstot izmanto vienkāršākas frāzes un vārdus. Visvairāk tiek lietoti lietvārdi un darbības vārdi, tomēr valodas apguvēju tekstos ir arī ļoti daudz vietniekvārdu, savukārt samērā maz īpašības vārdu.

[http://www.lvasa.lv/files/file/Petijums_Latv_val_apguves_kvalitate_14_02_11%281%29.pdf]

Pētot 2013./2014. mācību gada 9. klases Valsts valodas eksāmena (mazākumtautībām) rezultātus, kopumā izvērtējot skolēnu runas sniegumu, zinātnieki secināja, ka visi uzdevumi atklāj svarīgāko problēmu – skolēnu valodas kompetence (vārdu krājums un gramatiskā pareizība) ir salīdzinoši zemā līmenī, kas īsti neatbilst 9. klases skolēniem izvirzītajām prasībām. Vārdu krājums kopumā ir apmierinošs (galvenokārt atbilstošs pamata un vidēja līmeņa sniegumam), taču daudzos gadījumos tas ir vienveidīgs, nepietiekams, lai brīvi formulētu domu; ir vērojamas situācijas, kad skolēns radoši domā un vēlas izteikties, taču nepietiekamais vārdu krājums to neļauj izdarīt.

[http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/metmat/2013_2014_ce_lv2_9kl_analize.pdf]

Latviešu valodas un literatūras mazākumtautību izglītības programmās, mācību priekšmeta standartos 1.-9.klasei, mācību priekšmeta obligātajā saturā par vārdu krājumu ir noteikts – jāapgūst nepieciešamais vārdu krājums saziņas nodrošināšanai. Beidzot 3.klasi, skolēnam ir jābūt nepieciešamajam vārdu krājumam, lai lietotu valodu ikdienas saziņas situācijās un mācīto tēmu ietvaros. Beidzot 6.klasi, skolēnam ir jābūt pietiekamam vārdu krājumam, lai lietotu valodu sev nozīmīgās mācību un saziņas situācijās. Un, beidzot 9.klasi, skolēnam ir jābūt sistematizētam vārdu krājumam, lai precīzi izteiktu savas domas un īstenotu sev nozīmīgus saziņas uzdevumus.

[<http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/standarti.shtml>]

1.3. Didaktiskās iespējas skolēnu vārdu krājuma bagātināšanā otrās valodas apguvē (lingvodidaktu pieredzes apkopojums)

Kā atzīmē Š. Butajevs, otrās un svešvalodas apgūšanā svarīga loma ir skolēnam esošai leksikai, t.i. vārdu krājumam, ko nepieciešams paplašināt. Tas izskaidrojams ar to, ka leksika ir svarīgākais komponents valodas saziņā, kas cieši saistīts ar gramatiku un fonētiku. Turklāt, pēc pedagogu domām, skolēnam jāapgūst leksika (t.i. jāpaplašina savs vārdu krājums) sistēmā, kas saistīta ar cilvēka smadzeņu darbības spējām iegaumēt loģiski organizētu materiālu, analizēt, sintezēt un vispārināt. [Буцаев, 2012, 326-328] Arī N. Gaļskova un N. Geza uzskata, ka skolēnu leksikas apgūšanai “jābalstās uz komunikatīvās, sociokultūras un kognitīvās savstarpējās attīstības principiem”. [Гальскова, Гез, 2006, 67]

Pētniecības rezultātā, leksikas apmācības problēmu komunikatīvi – kognitīvās pieejas ideju atbalstā tika noformulēti sekojoši runas apmācības principi:

- Leksikas sistēmveidojošās lomas princips otrās un svešvalodas apmācībā.
- Leksiskās apsteigšanas princips skolēnu valodas izglītošanā.
- Skolēnu izziņas darbības kognitīvo modeļu atbilstības princips leksisko aspektu mērķiem un uzdevumiem kopumā.
- Mentālo komponentu pārbaudes princips leksikas apmācības saturā un to atbilstība lietu patiesajam stāvoklim.

[Гальскова, Гез, 2006]

Neraugoties uz dažādām grūtībām, raksta A. Šalme, latviešu valodas apguves praksē pavisam īsā laika posmā izdevies pārņemt daudzas nozīmīgas idejas, kuras ilgstošā periodā veiksmīgi izmantotas lielo pasaules valodu apguves didaktikā – no instruktīvisma un smagnējām, gadu desmitiem sastingušām mācīšanas doktrīnām līdz aktīvai, komunikatīvi orientētai mācīšanas un mācīšanās filozofijai, vienlaikus saglabājot arī daudzas nacionālās mācību satura apguves tradīcijas un iezīmes (piemēram, mācību saturā ietverot latviešu tautas dzīvesziņu, folkloras elementus, dziesmas, rotaļas, tradīcijas). Šobrīd var sākt runāt par noteiktām latviešu valodas kā svešvalodas didaktikas nozares attīstības tradīcijām un iespējām labu mācību praksi turpināt arī nākotnē. To sekmē latviešu valodas lomas pieaugums Eiropas daudzvalodu politikas kontekstā. Latviešu valoda ir ieguvusi ne tikai vienlīdzīgu statusu Eiropas Savienības valodu saimē un politisku nišu svarīgākajās Eiropas Savienības organizācijās, bet arī atzīta par nozīmīgu vēsturisku un kultūras vērtību, kas bagātina dažādu Eiropas tautu saziņas un intelektuālo pieredzi. [Šalme, 2011, 9, http://www.bilingvals.lv/uploads_docs/Met_LAT_3.pdf]

Zinātnieki atzīmē, ka bagātināt vārdu krājumu nozīmē sistemātiski mācīt skolēniem jaunus vārdus, kurus ir grūti apgūt patstāvīgi. Bērniem jāapgūst vārdi, kas izsaka parādības būtību, jāmacās izteikt savas domas. Pakāpeniski paplašinot redzesloku un līdz ar to paplašina savu vārdu krājumu, pie katra jau zināmā vārda pievienojot jaunu, tā veidojot savu „vārdnīcu”. Vārdu krājuma bagātināšanai skolotājs izvēlas atbilstoši tēmai vārdu krājuma minimumu. Lai bērni apgūtu mācītos vārdus, saprastu to nozīmi, vārdi vairākas reizes jāatkārto gan vienas nodarbības laikā, gan sarunās ārpus nodarbībām. Skolotājam jāradā situācijas, lai bērni izjustu nepieciešamību savā runā izmantot tieši tos vārdus, kurus mācījās. [Ozoliņa, Andersone, u.c., http://www.jurmala.lv/upload/sabiedriba/izglitiba/elektroniskais_izdevums/nr9_materiali/saulite-labas-prakses-piemeri.pdf]

Vārdu krājuma paplašināšanas iespējas:

- Ģimenē,
- Valodas attīstības nodarbībās,
- Ārpus nodarbību laikā,
- Vērošana,
- Ekskursijas,
- Daiļliteratūra,
- Attēlu un priekšmetu apskate,
- Didaktiskās rotaļas.

Kā pamatoti atzīmē zinātnieki, vārdu krājuma aktivizēšana ir cieši saistīta ar bērna vispārējo attīstību, ar viņa redzesloka paplašināšanos. Katrs vārds, ko bērns uzzina, ir jauns, konkrēts priekšstats par apkārtējās pasaules priekšmetiem un parādībām. [Ozoliņa, u.c., http://www.jurmala.lv/upload/sabiedriba/izglitiba/elektroniskais_izdevums/nr9_materiali/saulite-labas-prakses-piemeri.pdf] Valoda ir tas spēks, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā ir saikne starp cilvēku un sabiedrību. [Tūbele, 2002, 23].

Dz.Paegle norāda, ka no teksta, kurā daudzu vārdu nozīme nav zināma, jāuztver kopsakars pēc “atslēgas vārdiem” un jāuztver galvenā doma. Tālāk, mācoties svešvalodu, jāmacās pašam izteikties svešā valodā, atbrīvojoties no dzimtās valodas ietekmes gramatisko konstrukciju veidošanā un valodiskajā domāšanā, jāiedzīvojas dažādās sadzīves situācijās, kurās nepieciešams veidot dialogu. [Paegle, <http://www.vvk.lv/print.php?id=387>]

Krievu psihologs A. Ļeontjevs, analizējot mācību procesa psiholoģiju, detalizēti pamato, ka viens no svarīgākajiem nosacījumiem ir motīvs (Kāpēc es mācos?), un ļoti svarīgi, lai tieši mācību viela būtu tā, kas stimulē darbībai. [Cit. pēc: Anspoka, 1999]

Z.Anspoka kā svarīgākās nosauc didaktiskās kategorijas jeb mācību principus, uz kuriem pamatojas arī vārdu krājuma bagātināšana:

- *Sistēmiskuma princips.* Mācību viela tiek kārtota no vienkāršākā uz sarežģītāko, no zināmā uz nezināmo, skolēniem tiek veidotas prasmes valodu uztvert kā veselumu.

- *Pieejamības princips.*
- *Teorijas un prakses vienotības princips.*

- *Uzskatāmības princips.*

- *Aktualitātes princips.*

- *Koncentru jeb pakāpenības princips.*

- *Tematiskais princips.* Mācību viela tiek sakārtota tematiskos blokos – pēc gadskārtu aprites. Pamatojums tam meklējams vairākos aspektos: svarīgi ir veidot bērnam sākumskolā, kā raksta A. Karule, kuru citē Z.Anspoka - “. . . vispārinātu pasaules redzējumu, sniegt kopainu par pasauli – dabu un sabiedrību, ētiskās un latviskās kultūras vērtībām, kā arī dot iespēju apzināt sevi, savu pasauli un veidot pieredzi saskaņā ar savas attīstības iekšējo loģiku un attīstības potenciālu, pilnveidot bērna pieredzi, apgūstot objektus, kas ir ap bērnu, jo tādejādi ir vieglāk izraisīt bērna aktivitāti, dot iespēju mācību un audzināšanas procesā iesaistīt maņu orgānus, variēt uzdevumus, atbilstoši bērna interesēm, attīstīt prātu, jūtas un gribu vienlaicīgi, respektēt bērna iepriekšējo pieredzi, kultūras īpatnības, individuālās īpatnības, var mērķtiecīgāk iekļaut tādas mācību metodes kā spēle un rotaļa, tādejādi padarot skaidrāku un saprotamāku gūto pieredzi mācību un audzināšanas procesā.

- *Demokrātisma princips.* Balstīts uz skolotāja un skolēna savstarpējās sadarbības un mijiedarbības modeļa.

- *Radošuma princips.* Klausīties ↔ runāt ↔ lasīt ↔ rakstīt pamatprasmes veidot, izmantojot radoša rakstura mācību vingrinājumus u.c. un darba formas.

- *Individualizācijas princips.* Mācību materiāls pielāgojams skolēnu individuālajām īpatnībām (mūsu gadījumā – bērniem ar runas traucējumiem). Tēlaini un spilgti par rēķināšanos ar individualitāti 30. gados izsakās domrakstu mācības metodiķis E. Aisters: “Latviešu skolotāja darbs ir dārzkopja darbs. Bet dārznieks taču nekad savus augļu kociņus neapgriež pēc viena mēra un šablona, viņš kopj tos un audzē katru individuāli”. [Cit. pēc: Anspoka, 1999]

R.Ivoškuvieni ir teikusi, ka veidojot bērnu valodas attīstīšanai piemērotus teorētiskos, metodoloģiskos pamatus un praktiskos materiālus atklājas, ka dažkārt bērniem ir grūti iegūst un saglabāt verbālo informāciju. Nereti tas notiek cerebrālās patoloģijas dēļ, kad ir grūtības organizēt runas orgānu darbību un verbāli komunicēt. Iemesls var būt arī problēmas sajūtu uztverē, ķermeņa valodas izmantošanā un skaņu vokalizēšanā. Pētījumi pierāda, ka

bērniem ar valodas, dzirdes un citiem traucējumiem, raksturīga verbālās atmiņas nepietiekamība. Verbālo atmiņu veicina redzes uztvere un redzes atmiņa. [Ivoškuviena, http://logopedi.lv/faili/tezes/1_starpt_zinatniskas_konferences_tezu_krajums.pdf]

Runas traucējumi ietekmē bērna psihisko attīstību, personības veidošanos un uzvedību. Skaņu analīzes un sintēzes iemaņu trūkums arī izraisa specifiskas kļūdas gan rakstos, gan lasīšanā un izraisa grūtības apgūt lasīt un rakstītprasmi. Šīs problēmas savukārt izraisa citas - skolēnam var veidoties uzvedības traucējumi, kas skolotājam ir acīmredzami un traucējoši un īsto cēloni var arī nepamanīt. [Tūbele, http://logopedi.lv/faili/tezes/1_starpt_zinatniskas_konferences_tezu_krajums.pdf]

Turklāt, kā norāda zinātnieki, bērnu ar īpašām vajadzībām vārdu krājumā pasīvā leksika ņem virsroku pār aktīvo kā dzimtajā, tā arī otrajā un svešvalodā. Tas nozīmē, ka īpaša uzmanība viņu vārdu krājuma bagātināšanas procesā ir jāvelta tām metodēm un paņēmieniem, kas palīdz aktivizēt skolēna aktīvo vārdu krājumu. [Черных, <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/1%282%29/Chernykh/>]

Uz doto brīdi valodas didaktikā ir uzkrāta liela pieredze, kas dod iespēju didaktiski pareizi un efektīvi paplašināt skolēnu vārdu krājumu. Turklāt jāpiebilst, ka šajā jautājumā lielāka uzmanība tiek pievērsta bērnu vārdu krājuma bagātināšanas didaktikai dzimtās valodas un svešvalodas stundās. Krietni mazāk – otrās valodas apguves stundām. Un pavisam maz didaktisko materiālu, kas adresēti bērniem ar runas traucējumiem, apgūstot otro valodu. Ņemot to vērā, pacentīsimies apkopot to didaktisko pieredzi, ko varētu izmantot vārdu krājuma bagātināšanas procesā bērniem ar runas traucējumiem otrās (latviešu) valodas apgūvē.

L.Sedina un N.Boltakova pareizi atzīmē, ka mūsdienu bērniem ir lēns attīstības temps, tādejādi logopēdu praksē ir uzkrāts pietiekams metodiku skaits. [Седина, Болтакова, http://grani3.kznscience.ru/data/documents/1_Sedina.pdf]

Runājot par skolēna vārdu krājuma bagātināšanu otrās un svešvalodas apgūvē didaktiskām metodēm un paņēmieniem, tos var grupēt sekojoši:

1. Tradicionālās didaktiskās metodes un paņēmieni;
2. Interaktīvās didaktikas metodes un paņēmieni;
3. Kritiskās domāšanas didaktiskās metodes un paņēmieni.

1.3.1. Tradicionālās didaktiskās metodes un paņēmieni skolēnu vārdu krājuma bagātināšanai otrās valodas apgūvē

O.Jefimova atzīmē, ka aktīvā vārdu krājuma bagātināšana ir viens no pamatuzdevumiem dzimtās valodas apgūvē. [Ефимова, <http://festival.1september.ru/articles/413931/>] To pašu var teikt arī par latviešu kā otrās valodas apgūvi. Par pamatlīdzekli skolēna vārdu krājuma paplašināšanā augstākminētā skolotāja nosauc lasīšanu. Lasot skolēni pakāpeniski uzkrāj jaunus un nostiprina jau zināmos vārdus. Kā nākamo vārdu krājuma papildināšanas līdzekli viņa min televīzijas un radio raidījumus. Efektīvs vārdu krājuma bagātināšanas līdzeklis ir dziesmu, dzejoļu, prozas fragmentu mācīšanās no galvas, kā arī darbs ar mīklām, sakāmvārdiem, skaitāmpantiņiem, pasakām, fabulām, dzejoļiņiem. Liela nozīme vārdu krājuma paplašināšanā ir darbam ar attēliem un ilustrācijām. Īpaši plaši ieteicams izmantot priekšmetu un sižetu attēlus. Otrās valodas mācīšanās sākumposmā ar daudzām vārdu nozīmēm labāk skolēnus iepazīstināt ar dabiskiem vai priekšmetu uzskates līdzekļiem. Ja nav iespējams priekšmetu parādīt dabiskā veidā, tad vārda nozīmes paskaidrošanai nepieciešams izmantot attēlus. Vārdu nozīmes skaidrojumu ar attēlu palīdzību ieteicams apvienot ar tulkojumu dzimtajā valodā vai izskaidrojumu dzimtajā valodā, ja nav dzimtajā valodā atbilstoša vārda. Izskaidrot vārda nozīmi ar vārddarināšanas analīzi O.Jefimova iesaka tikai trešajā, ceturtajā klasē, runājot par dzimtās krievu valodas apgūvi. [Ефимова, <http://festival.1september.ru/articles/413931/>] To pašu var attiecināt arī uz latviešu kā otrās valodas apgūvi. Vārddarināšanas līdzekļu apzināšanai var izmantot vingrinājumus ar priekšmetu nosaukumiem un tiem atbilstošiem darbību nosaukumiem, piemēram, futbols – futbolists, skola – skolēns utt. Nozīmes paskaidrošanai un tās labākai apgūšanai O.Jefimova iesaka izmantot antonīmu atlasī, piemēram, īss – garš, mazs – liels, tievs – resns utt. Skolēni lasa vārdus ar pretēju nozīmi, tulko tos uz dzimto valodu un iesaista teikumos. Skolotāja uzdevums, izmantojot dažādus vingrinājumus un spēles ar vārdiem, ir iemācīt skolēniem atšķirt antonīmus pēc to nozīmes un pareizi tos izmantot savā runā. [Ефимова, <http://festival.1september.ru/articles/413931/>]

V.Kalniņa, Dz.Skrube [Kalniņa, Skrube, 1983, 73] iesaka, vārdu krājuma bagātināšanā, precizēšanā un aktivizēšanā izmantot J.Tihejevas izstrādātos vingrinājumus.

1. Pēc dotā apzīmējuma jāatrod lietvārdi.
2. Dotajam lietvārdam jāatrod atbilstošs darbības vārds.
3. Dotajam vārdam jāatrod apstākļa vārdi.
4. Dotajam lietvārdam pateikt deminutīvus - pamazināmos vārdus.
5. Mācīt runāt teikumos. Teikumā ievietot izlaistos vārdus.

6. Bērniem jāturpina audzinātājas iesāktais teikums.
7. Jānosauc priekšmeta sastāvdaļas.
8. Jāklasificē nosauktie priekšmeti.
9. Jāizdomā teikumi ar doto vārdu.
10. Jāizskaidro vārdi.

[Ozoliņa, Andersone, Jākobsone, Sedliņa,

http://www.jurmala.lv/upload/sabiedriba/izglitiba/elektroniskais_izdevums/nr9_materiali/saulite-labas-prakses-piemeri.pdf]

Galvenais vārdu krājuma paplašināšanas avots ir bērnu aktīva darbība, kas saistās ar apkārtējās pasaules izzināšanu un iepazīšanos ar daiļliteratūru, pasakām. Bērni nodarbībās apgūst jaunus vārdus, bet, lai šo mācību vielu nostiprinātu, ieteicamas didaktiskās rotaļas un spēles. Attīstot valodu, paplašinot bērnu vārdu krājumu ar didaktisko rotaļu palīdzību, bērnu atmiņā nostiprinās priekšmetu un to īpašību nosaukumi. [Ozoliņa, u.c., http://www.jurmala.lv/upload/sabiedriba/izglitiba/elektroniskais_izdevums/nr9_materiali/saulite-labas-prakses-piemeri.pdf]

Angļu valodas skolotāja J.Logviņenko atzīmē – leksikas semantizācijā skolotājs var izmantot dažādas metodes un paņēmienus, piemēram tulkojamās un netulkojamās metodes. [Логвиненко, <http://www.azbyka.kz/obogashchenie-slovarnogo-zapasa-uchashchih-sya-kak-odno-iz-usloviy-sovershenstvovaniya-rechi>]

Izvēloties metodes darbam ar leksiku, skolotājam jāvērs uzmanība uz

- vārda raksturu;
- skolēnu zināšanu līmeni;
- apmācības posmu.

Leksikas ieviešana var tikt veikta ar dažādiem paņēmieniem, kurus var iedalīt tulkojamos un netulkojamos paņēmienos.

Netulkojamie paņēmieni:

- 1) priekšmetu, darbību, zīmējumu, attēlu u.c. demonstrācija;
- 2) svešvalodas vārdu nozīmes atklāšanā var tikt izmantotas: definīcijas, uzskaitīšana, sinonīmi vai antonīmi, kontekstuāla uzminēšana. Svarīgs un ļoti vērtīgs vārda nozīmes atklāšanas līdzeklis ir definīcija. Šis līdzeklis, pirmkārt, visprecīzāk atklāj nozīmi un, otrkārt, trenē skolēnus runu saprast pēc dzirdes. Tomēr nozīmes tulkošana ir diezgan sarežģīta un prasa augstu skolotāja zināšanu līmeni, kā arī skolēnu prasmes un iemaņas.

Tulkojamie paņēmieni:

- 1) vārda, vārdu savienojumu aizstāšana ar atbilstošu dzimtās valodas variantu;
- 2) tulkojums.

Netulkojamie paņēmieni tiek izmantoti valodas apguves sākuma un vidējā posmā, tie palīdz stundu veidot interesantu un mobilu. Tādi vingrinājumu veidi palīdz attīstīt attapību, palielināt valodas praksi, radīt atbalstu iegaumēšanai. Tomēr, netulkojamie paņēmieni prasa vairāk laika, nekā tulkojamie, un nevienmēr nodrošina izpratnes precizitāti. Tulkojamie paņēmieni vairāk iederas valodas apguves vēlākā posmā, kad nav iespējams izskaidrot vārdu.

Vārda ieviešana. Vārdu var ieviest patstāvīgi, pēc tam skolēns redz vārda lietojumu teikumā vai tekstā. Stundā vārdu skaits var būt dažāds: no 7 līdz 20 vārdiem, atkarīgi no sarežģītības un apmācības posma.

Darba posmi leksikā:

- a) vārda izruna,
- b) pareizas izrunas pārbaude,
- c) konstatēto kļūdu korekcija,
- d) sapratnes kontrole,
- e) vārda pieraksts.

Leksikas nostiprināšana. Šajā posmā skolotājs izmanto dažādus vingrinājumus, piemēram, krustvārdu mīklas, atrast vārdus un definīcijas, ierakstīt izlaistos burtus, veidot vārdu savienojumus, papildināt teikumu. Leksikas aktivizācija – tas ir noslēdzošais posms darbā ar jaunajiem vārdiem. Noturīgākai leksikas apgūšanai nepieciešami vidēji no 15 līdz 25 atkārtojumi. Leksikas aktivizācijas pamatpaņēmiens ir tās lietojums dažādos vingrinājumos, piemēram, dialogos, lomu spēlēs, vēstulēs un projektos.

Vingrinājumi leksikas nostiprināšanai:

- ierakstīt izlaistos vārdus,
- jautājumi, atbildes,
- tulkošanas vingrinājumi,
- vārdu savienojumu un teikumu salikšana no divām slejām,
- sinonīmu atlase,
- vārda atpazīšana kontekstā,
- veidot teikumus ar jaunajiem vārdiem.

Vingrinājumi leksikas aktivizācijai:

- ielikt vārdus dialogā,
- veidot dialogu pēc parauga,
- veidot mini-stāstiņu ar dotajiem vārdiem,
- pārstāsts, izmantojot jaunus vārdus,
- dramatisācija,
- domraksts,

- vēstule,
- projekti.

Tādā veidā var secināt, ka darbs ar leksiku ir valodas apgūšanas pamats, no kā atkarīgas visas pārējās prasmes, proti, lasīšana, teksta saprašana, klausīšanās, runāšana un rakstīšana. [Логвиненко, <http://www.azbyka.kz/obogashchenie-slovarnogo-zapasa-uchashchihsya-kak-odno-iz-usloviy-sovershenstvovaniya-rechi>]

A.Černihs savā rakstā par invalīdu individuālo apmācību vārdu krājuma paplašināšanai dzimtajā valodā iesaka izmantot dažādas metodes un skolotāja pašizstrādātus materiālus, kur būtu speciāli leksiskie vingrinājumi mutiskai un rakstveida izpildei, piemēram, “Aizvietot vārdu ar pēc iespējas vairāk sinonīmiem”, “Izteikt domu citiem vārdiem”, “Norādīt vārdam citu leksisko nozīmi”. [Черных, <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/1%282%29/Chernykh/>]

Augstāk minētais zinātnieks atzīmē, ka nepieciešams ieviest tādus stundas elementus, kas palīdzētu radīt skolēna interesi par mācību procesu un apgūstamo materiālu. Te noderīgi būtu izmantot humora elementus, uzdot jautājumus, piemēram, “Kādu zirgu nav jābaro?”, “Kādā kabatā nevar neko ielikt?”, vai arī “Ar kādu atslēgu nevar atslēgt durvis?” Pie tam šiem jautājumiem nebūt nav jāsakrīt ar mācību tēmu. Šādi elementi veicina psiholoģisko atslābumu, kas pēc L.Gdaleviča domām palielina vārdu krājuma sensoro uztveri un, pēc I.Zaidmana domām, ir terapeitiskās didaktikas priekšmets: mācību stundā mērķtiecīgi ir organizēt “domāšanas treniņu”, kas būtu alternatīva nodarbības pārtraukumam. Kā papildus mājas darbu, A.Černihs iesaka uzdot krustvārdu mīklu minēšanu, izmantojot vārdnīcas un enciklopēdijas. Dotās rekomendācijas, kā norāda A.Černihs, var paaugstināt pedagoģisko efektivitāti ne tikai individuālajās nodarbībās, bet tās var izmantot arī darbā klasē. [Черных, <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/1%282%29/Chernykh/>]

Pedagogs un psihologs M.Čižikova uzsver, ka veiksmīgas personības veidošanas nosacījums ir precīzas un pareizas valodas apgūšana. Skolēnu ar runas traucējumiem apmācībā tas ir skolotāju, vecāku un logopēdu ciešā sadarbībā veicams uzdevums. No pirmā acu uzmetiena varētu šķist, ka skolēna vārdu krājuma apjoms nav saistīts ne ar viņa disgrāfiju, ne ar pareizrakstību, taču tie ir maldī. Tieši nabadzīgs vārdu krājums un daudzu vārdu nesaprašana nereti ir par iemeslu nespējai apgūt gramatiski pareizu rakstību. Visi gramatikas likumi ir orientēti uz vārdu pareizrakstību un pareizu šo vārdu saskaņošanu. Bez noteikta vārdu krājuma apjoma šie likumi nav pielietojami. Tiek piedāvātas sekojošas vārdu spēles: lietvārdu vārddarināšana “Nosauc pamazināmā formā (mīlināmi)”; spēle “Kā sauc dzīvnieku mazuļus?”; darbības vārdu galotnes, spēle “Ar ko atšķiras dotie vārdi?” (tiek izmantoti attēli, lai skolēns var parādīt atbilstošo – mazgāt - mazgāties, šūpot – šūpoties); salīdzināmās pakāpes, spēle “Salīdzināt priekšmetus un pabeigt teikumus” (apelsīns ir liels, bet arbūzs - ... ,

zemene ir maza, bet jāņoga - ...); lietvārda vienskaitļa, daudzskaitļa diferencēšana, spēle “Kas ir veikalā?” (man ir ābols, bet veikalā – āboli), (man ir burkāns, veikalā – burkāni un daudz burkānu); spēle “Nedēļa” (piedalās septiņi skolēni, nostājas nedēļas dienu secībā un atbild uz jautājumiem – kas ir pirms tevis, kas – pēc?) Analogiski var izspēlēt mēnešus, gadalaikus, diennakts daļas; spēle “Mans, mana, mani, manas” (atrodi atbilstošu lietvārdu – grāmata, šķīvis, zābaki, krelles); spēle “Atrodi kļūdu un izlabo!” (Dacei dzimšanas diena, jo viņai uzdāvināja grāmatu. Puķes nelaistīja, jo viņas novīta. Lija lietus, jo es paņēmu lietussargu.). [Чижикова, <http://festival.1september.ru/articles/411014/>]

Un vēl dažas didaktiskās vārdu un burtu spēles:

- Salikt no burtiem vārdu (vipasara - pavasaris),
- Vārdu rindā atrast lieko vārdu (bungas, vijole, lapsa, flauta),
- Izdomāt stāstiņu no dotajiem vārdiem (ziema, sniedzīņš, sals, koki),
- Dots vārds un katram vārda burtam nosaukt pēc iespējas vairāk attiecīgās tēmas (dzīvnieki, transports, augi utt.) vārdus,
  - Noņemt no dotā vārda burtu vai zilbes, lai sanāktu vārds (pasaule – saule, papagailis – gailis utt.)
  - Mainīt vārdā burtus, lai rastos jauns vārds (auksti – augsti, sniegs –miegs)

[Способы и пути обогащения индивидуального словаря младшего школьника, http://fpsliga.ru/referaty_po_pedagogike/kursovaya_rabota_sposoby_i_puti.html]

1.3.2. Interaktīvās didaktiskās un kritiskās domāšanas metodes un paņēmieni skolēnu vārdu krājuma bagātināšanai otrās valodas apgūvē

Viens no visiedarbīgākajiem līdzekļiem, kas rosina interesi valodas apgūšanā, ir didaktiskā spēle. Tās mērķis ir radīt interesi lasīt, mācīties, apgūt. Jaunākajā skolas vecumā spēle, līdzās mācībām, ieņem svarīgu vietu bērna attīstībā. Pievienojot didaktiskās spēles mācību procesam, skolēniem strauji palielinās interese, mācību materiāls kļūst saprotamāks, palielinās darbaspējas. Neapšaubāmi, spēle ir mācību procesa neatņemama sastāvdaļa, kas veicina vārdu fonemātiskās uztveres veidošanos, bagātina skolēnu ar jaunām zināšanām, aktivizē loģisko domāšanu, noņem psiholoģisko saspringumu, rada pozitīvas emocijas un, pats galvenais, bagātina bērnu vārdu krājumu un stimulē gramatiski pareizu mutvārdu runu un rakstību. [Способы и пути обогащения индивидуального словаря младшего школьника, http://fpsliga.ru/referaty_po_pedagogike/kursovaya_rabota_sposoby_i_puti.html]

Tā kā sākumskolas vecumā raksturīgs tīšās uzmanības vājums, tad Z.Anspoka, citējot psiholoģi A.Ļubļinsku, raksta “... rotaļas nodarbības padara interesantākas, vērtīgākas, attīsta skolēna vērtīgumu, uzmanību, domāšanu, radošo iztēli un gribu”. [Cit. pēc: Anspoka, 1999]

Citējot latviešu pedagogu L.Ausēju, augstāk minētā zinātniece raksta, ka spēle mācību procesā ienes dažādību. L.Ausējs savās atziņās balstās uz amerikāņu pedagoga N.Lennes atziņām un kā svarīgāko norāda to, ka

- spēlē visi skolēni tiek nodarbināti,
- mudina skolēnu mācīties,
- veicina sacensības garu,
- liek ieinteresēties par pārējo skolēnu darbu,
- veicina grupas iespaidu uz katra skolēna darbu. [Cit. pēc: Anspoka, 1999]

Saziņa, raksta G.Rižkova, ir viens no svarīgākajiem bērna kopējās psihiskās attīstības faktoriem. Tikai kontaktā ar pieaugušajiem, bērniem ir iespējama cilvēces sabiedriski-vēsturiskās pieredzes iepazīšana. Skolēnu runas attīstība un vārdu krājuma bagātināšana, dzimtās valodas (arī otrās valodas) apgūšana ir viens no personības formēšanās, nacionālās kultūras vērtību apgūšanas pamatelementiem, kas cieši saistīti ar garīgo, morālo un ētisko attīstību, un ir sākumskolas skolēnu valodas audzināšanas un mācību prioritāte. [Рыжкова, <http://moluch.ru/archive/78/13544/>]

G.Rižkova piedāvā paņēmienus, kas ir visefektīvākie sākumskolas skolēnu runas attīstībai. Nosacīti tos var sadalīt paņēmienu, kas labāk palīdzēs izprast teksta saturu, un paņēmienu, kas labāk palīdzēs pilnīgākai valodas un tēlainības izprašanai.

Pirmās grupas paņēmieni:

1. Jautājumiem jābūt daudzveidīgiem; vieni palīdzēs skolēniem raksturot varoņus, atcerēties attiecīgo epizodi, pievērst uzmanību konkrētam vārdam, frāzei, personāža rīcībai; citi jautājumi palīdzēs sajūst daiļdarba galveno ideju. Skolotājs citē frāzes no teksta jautājuma intonācijā.

2. Attēlu apskate un tā sasaistīšana ar daiļdarbu, vai tas atbilst lasītajam tekstam, vai nē, kāpēc. Ar šo paņēmienu sākumskolas skolēni tiek mudināti ieklausīties un iegaumēt varoņu izskatu.

3. Vārdiskie uzmetumi. Skolēniem tiek piedāvāts iedomāties sevi kā mākslinieku, ilustratoru, padomāt un pastāstīt, ko viņš uzzīmētu dotajam tekstam. Pedagoģs uzdod jautājumus, kas palīdz skolēnam noskaidrot detaļas.

Otrās grupas paņēmieni:

1. Pēc skolēnu lūguma teksta fragmentu atkārtota lasīšana. Šādi lasot, skolēni pilnīgāk uztvers daiļdarba mākslinieciskās vērtības, ievēros salīdzinājumus, epitetus un citus izteiksmes līdzekļus.

2. Pēc skolotāja lūguma skolēni atcerās un stāsta smieklīgākās epizodes, bēdīgākās, briesmīgākās; atstāsta dabas aprakstus, varoņa rīcību – to, kas vislabāk ir palicis atmiņā.

3. Skolotājs atgādina kādu no epizodēm un lūdz pastāstīt par to detalizētāk. Pēc tam atkal nolasa fragmentu. Var piedāvāt bērniem sacensību – kura stāsts izrādīsies interesantāks (precīzāks).

4. Daiļdarbu fragmentu dramatizācija.

[Рыжкова, <http://moluch.ru/archive/78/13544/>]

Vārdu krājuma bagātināšanai un gramatiski pareizas runas veidošanai te var minēt tādas didaktiskās spēles, kuru pamatā ir sadarbība – etiķetes dialogi, izjautāšanas dialogi, polilogi, komunikatīvu situāciju izspēle, lomu spēle, grupu darbs un individuālais darbs.

Kritiskās domāšanas metodes un paņēmieni paplašina skolēnu vārdu krājumu, attīsta runas gramatiku, kā arī veicina domāšanas un spriešanas prasmes.

Viena no tādām metodēm ir *sinkveina* metode. Sinkveins – viens no kritiskās domāšanas attīstības tehnoloģiju paņēmieniem, izmantojot lasīšanu un rakstīšanu. Didaktiskā sinkveina izmantošanas aktualitāte logopēdiskajā praksē mūsdienās ir izskaidrojama ar daudziem iemesliem. Pirmkārt, šī metode sniedz jaunas iespējas, palīdz optimizēt skolotāja – logopēda darbu. Otrkārt, netraucē sistēmas ietekmi uz runas pataloģiju un nodrošina tās loģisku pabeigtību. Treškārt, ne tikai palīdz vārdu krājuma bagātināšanā un aktualizācijā, bet arī sekmē skolēnu ar runas traucējumiem runas attīstību. Tika veikts pētījums, kura mērķis – didaktiskā sinkveina izmantošana vārdu krājuma aktualizācijā. Pētījuma objekts – pirmsskolas vecuma bērnu ar runas traucējumiem vārdu krājums. Pētniecības priekšmets – didaktiskā sinkveina izmantošana vārdu krājuma papildināšanā ar īpašības vārdiem un lietvārdiem. Pētījuma rezultāti parādīja, ka lietvārdu un īpašības vārdu līmenis bērniem ir vidējs vai zems, pie tam īpašības vārdu līmenis ir zemāks par lietvārdu līmeni. No tā izriet, ka ir nepieciešams darbs ar tādiem bērniem vārdu krājuma bagātināšanā. Kā vienu no efektīvākajām metodēm, kas ļaus ātri sasniegt rezultātus, L.Sedina un N.Boltakova nosauc darbu ar dzejoļiem bez atskaņām – sinkveinu. [Седина, Болтакова, http://grani3.kznscience.ru/data/documents/1_Sedina.pdf] Te vietā būs minēt arī tādu kritiskās domāšanas metodi, kā *diamanta*, kas arī palīdzēs bērniem ar runas traucējumiem papildināt vārdu krājumu un veicināt runas attīstību.

Runājot par kritiskās domāšanas metodēm, neapšaubāmi jāmin *akrodzejas, akroteksta, fišbuna un sniega bumbas* metodes, kas bagātina skolēnu vārdu krājumu, palīdz labāk apgūt dažādas tēmas, iepazīt vārdšķiras un attīstīt runas gramatiku.

Kā visas iepriekš minētās metodes, skolēnam attīsta spriešanas spējas, sniedz priekšstatu par konkrētām tēmām, izmantojama gan jaunas tēmas apgūšanai, gan zināšanu nostiprināšanai un kontrolei ir *klastera* un *puzles* metodes. *Salīdzinošās jeb Venna diagrammas* metode sniedz iespēju skolēnam salīdzināt (tekstus vai attēlus) un izdarīt secinājumus.

Starp šiem daudzveidīgajiem līdzekļiem, kas virzīti uz bērnu vārdu krājuma paplašināšanu, O.Jefimova īpašu vietu iedala projektu metodei, tā kā šīs metodes pamatā ir skolēnu izzinošo interešu attīstība, patstāvīga savu zināšanu konstruēšanas prasme. Šim mērķim augstāk minētā skolotāja iesaka dažādus uzdevumus, piemēram, spēles ar vārdiem, radošo projektu “Antonīmu vārdnīca”, radošo projektu “Profesiju vārdnīca”, pētniecības projektu “Omonīmu vārdnīca”. Šīs projektu metodes izmantojamas kompleksi – tehnoloģijas, vizuālās mākslas un valodas stundās. Projektu metodes pamatlicējs ir amerikāņu pedagogs, psihologs un vadošais filozofijas pragmatisma pārstāvis Dž.Dioi, savas pētniecības idejas ieviesis eksperimentālā skolā – laboratorijā Čikāgas universitātē (1896 – 1904). Nozīmīgu ieguldījumu projektu metodē snieguši arī tādi pedagogi un psihologi, kā L.Levins, P.Blonskis, V.Vahterovs, S.Ščackis un daudzi citi. Mācību projekta metodē tiek izvirzīts uzdevums, tad tiek veikts šī uzdevuma pētījums, tiek meklētas idejas un risinājumu varianti, izstrāde un pārbaude praksē. Vai arī: fakti – problēma – hipotēze – teorētiskais pētījums – eksperiments. Tas atbilst zinātniskās izziņas etapiem un kalpo par bērnu efektīvas izziņas darbības nosacījumu. Patstāvīgas savu zināšanu konstruēšanas prasmes attīstība un orientēšanās informācijas telpā, kompetence projekta izvirzītajos jautājumos un kritiskā domāšana. Projekta prezentācijā attīstās un pilnveidojas skolēna runa. Projekta metode sniedz unikālu iespēju skolēnam attīstīt savu fantāziju. Šis projekts vienmēr ir orientēts uz skolēnu patstāvīgo darbību – individuālu, pāru vai grupu darbu, kuru skolēns izpilda noteiktu laiku. [Ефимова, <http://festival.1september.ru/articles/413931/>]

Secinājumi.

Bagāts vārdu krājums, pēc zinātnieku domām, ir viens no nepieciešamajiem nosacījumiem skolēnu dzimtās, otrās un svešvalodas attīstībā.

Ņemot vērā to, ka cilvēka vārdu krājums gan dzimtajā, gan otrajā un svešvalodā tiek iedalīts aktīvajā un pasīvajā vārdu krājumā, lingvodidaktikas zinātnieki pamatoti norāda, ka valodas apgūšanas mācību procesā nepieciešams, izmantojot jau izstrādātās un praksē

ieviešot didaktiskās metodes un paņēmienus, pilnveidojot un bagātināt abus vārdu krājuma veidus.

Šobrīd lingvodidaktikā ir uzkrāta liela pieredze, kas ļauj didaktiski kompetenti un efektīvi paplašināt skolēnu vārdu krājumu dzimtajā (pirmajā) un svešvalodā. Diemžēl, vēl nav pietiekami liela uzmanība veltīta šai problēmai latviešu (otrās) valodas didaktikā, un praktiski nav pētījumu, kas veltīti bērniem ar runas attīstības traucējumiem latviešu (otrās) valodas mācību didaktikā. Tomēr diplomdarba autore uzskata, ka uzkrātā dzimtajās un svešvalodas didaktikas pieredze var tikt veiksmīgi izmantota praktiskajā darbībā, kuras mērķis ir palīdzēt bērniem ar īpašām vajadzībām bagātināt viņu vārdu krājumu otrās valodas apguves procesā.

2. 3. KLASES SKOLĒNU VĀRDU KRĀJUMA PILNVEIDE

(izmēģinājumdarbības gaita un rezultāti)

2.1. 3. klases skolēnu pedagoģiski psiholoģiskais raksturojums

Pedagoģiskajā izmēģinājumdarbībā tika iesaistīta 3. klase. Diplomdarba autore uzskata, ka šīs klases skolēni ir draudzīgi, zinātkāri un atvērti, kā arī labprāt sadarbojas pedagoģiskajā izmēģinājumdarbībā.

Klasē mācās tikai 8 skolēni (2 meitenes un 6 zēni), jo šī ir specializētā klase skolēniem ar runas traucējumiem. Līdz ar valodas traucējumiem šīs klases skolēniem ir mācīšanās grūtības, vāja atmiņa, ļoti grūti iegaumēt mācību vielu, kā arī saglabāt to atmiņā. Tas ir raksturīgi apgūstot visus mācību priekšmetus – dzimto valodu, matemātiku, dabaszinības un arī latviešu valodu. Viss balstās uz nepārtrauktu atkārtošānu. Bez tā skolēniem ir grūti koncentrēties un noturēt uzmanību, līdz ar to dažiem skolēniem ir uzvedības problēmas. Šajās situācijās ļoti labi ir izmantojamas dinamiskās pauzes, kurās bērni var nomainīt darbības veidu, izkustēties, atpūsties un, protams, papildināt un nostiprināt savu vārdu krājumu. Vienam skolēnam ir dzirdes problēmas, viņš nēsā dzirdes aparātus.

Klases audzinātāja ir arī gandrīz visu priekšmetu skolotāja, līdz ar to skolotājam un skolēniem ir cieša sadarbība, no kā lielā mērā ir atkarīga arī skolēnu uzvedība. Klases audzinātājam ir ļoti labs kontakts ar bērniem, viņa daudz darba un laika velta individuālajam darbam ar skolēniem, tiek organizētas dažādas pārrunas gan par skolas iekšējās kārtības, gan ceļu satiksmes noteikumu ievērošanas nepieciešamību, tiek skaidroti pareizas uzvedības likumi savstarpējā saskarsmē, ar pieaugušajiem, sabiedriskās vietās, arī pie galda. Skolotāja klasē veido labvēlīgu vidi, veic dažādus atbalsta pasākumus mācībās. Notiek aktīva skolotājas un skolēnu vecāku sadarbība, vecāki izrāda lielu interesi par savu bērnu dzīvi skolā, uzvedību un mācību procesu, kas arī pozitīvi ietekmē gan bērnu motivāciju mācīties, gan uzvedību.

Klasē ir arī savas tradīcijas. Jāsaka, ka skolēni labprāt seko šīm tradīcijām. Klasē ir tradīcija apsveikt dzimšanas dienā, proti, katram gaviļniekam no klases ir maza simboliska dāvana dzimšanas dienā un klasesbiedru zīmētie apsveikumi.

Apkopojot informāciju par klasi, tiek secināts, ka 3. klase, neskatoties uz dažu skolēnu uzvedības problēmām, ir draudzīga, pozitīvi noskaņota un zinātkāra.

2.2. 3. klases skolēnu vārdu krājuma diagnostika un pilnveide

Izmēģinājumdarbība tika veikta Rīgas vidusskolā. Izmēģinājumdarbības laiks 2014./2015.m.g. otrais semestris. Izmēģinājumā piedalījās 3. klases 8 skolēni. Grupā bija 6 zēni un 2 meitenes.

Izmēģinājumdarbības **posmi**:

1) 02. 02. 2015. – 28. 02. 2015.: 3. klases skolēnu vārdu krājuma analīze.

Mērķis: raksturot skolēnu runas uzvedību (sasniegumus un problēmas), izmantojot runas karti; konstatēt reālas problēmas skolēnu vārdu krājumā.

Latviešu valodas (mazākumtautību skolā) skolotāju aptauja.

Mērķis: veikt skolotāju aptauju par viņu pieredzi, problēmām un ieteikumiem savu skolēnu vārdu krājuma bagātināšanā.

2) 02. 03. 2015. – 24. 04. 2015.: metožu, paņēmieni un mācību uzdevumu aprobācija.

Mērķis: bagātināt skolēnu vārdu krājumu latviešu (otrajā) valodā, izmantojot mērķtiecīgi izvēlētos uzdevumus un ņemot vērā reālās problēmas, kuras bija konstatētas pētījuma iepriekšējā posmā.

3) 27. 04. 2015. – 22. 05. 2015.: rezultātu apkopošanas posms.

Mērķis: izanalizēt un apkopot izmēģinājumdarbības rezultātus, konstatēt pozitīvo dinamiku skolēnu vārdu krājuma pilnveidē.

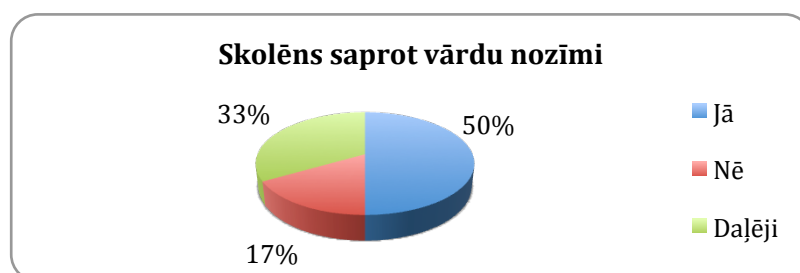
2.2.1. 3. klases skolēnu vārdu krājuma diagnostika un skolotāju aptauja

Lai diagnosticētu 3. klases skolēnu vārdu krājumu, skolēniem tika izstrādāta runas karte (pielikums Nr. 1, 3), kurā bija septiņi vērtējuma kritēriji:

1. Skolēns saprot/nesaprot vārdu nozīmi.
2. Skolēna valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists).
3. Skolēns galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā.
4. Skolēns galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (divdabji) savā runas uzvedībā.
5. Skolēns izmanto/neizmanto sinonīmus, antonīmus savā runā.
6. Skolēns izmanto/neizmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.).

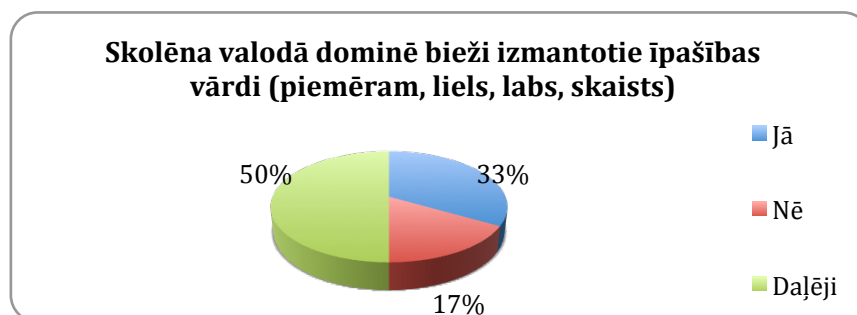
7. Pietiekams/nepietiekams vārdu apjoms skolēna tekstā.

Pētījumā piedalījās 6 skolēni, divi skolēni ilgstoši slimoja. Apkopojot pētījuma rezultātus, ir jāsecina, ka 50% skolēnu saprot vārdu nozīmi kontekstā (tiek ņemti vērā vārdi, kurus skolēnam ir jau jāsaprot šajā latviešu valodas apguves posmā), 33% skolēnu daļēji saprot vārdu nozīmi kontekstā un 17% skolēnu nesaprot vārdu nozīmi (2.1.1.att.). Šiem skolēniem ir problēmas arī dzimtajā valodā – ļoti skops vārdu krājums, grūti izteikt savas domas.

2.2.1. 1.att. Runas kartes 1. kritērija analīze

Ja runājam par īpašības vārdu lietojumu (2.1.2.att.), tad puse no skolēniem jeb 50% daļēji izmanto biežāk lietotos īpašības vārdus, 33% skolēnu savā runas uzvedībā izmanto arī citus īpašības vārdus, aprakstot lietvārdus. 17% skolēniem iztrūkst īpašības vārdu, viņi tos var tikai atkārtot pēc skolotāja vai klasesbiedriem, taču stundas beigās uz jautājumu, ko nozīmē tāds vai tāds vārds, nespēj atcerēties to nozīmes.

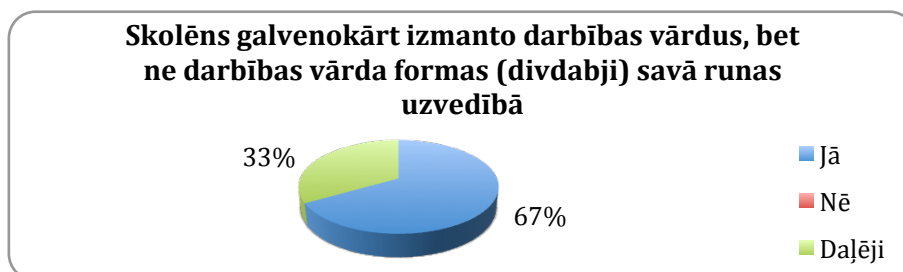
2.2.1. 2.att. Runas kartes 2. kritērija analīze

67% skolēnu savā runas uzvedībā izmanto vienkāršus teikumus (2.1.3.att.), 33% skolēnu ir grūtības sastādīt arī vienkāršus teikumus. Līdzīga situācija skolēniem ir arī dzimtajā valodā. Klases audzinātāja uzskata, ka te lielākā vai mazākā mērā ir vecāku vaina – pēc apzināšanās, ka bērniem ir runas attīstības traucējumi ir gaužām par maz vest bērnu pie logopēda, pašiem vecākiem diendienā jādarbojas ar bērnu – jālasa grāmatas, jāpārrunā lasītais, utt. Pēc skolotājas sacītā, pašiem vecākiem ir zems izglītības līmenis, viņi vienkārši nezina, kā palīdzēt saviem bērniem, vai arī atrunājas ar aizņemtību, visas rūpes un atbildību liekot uz skolotāju pleciem.

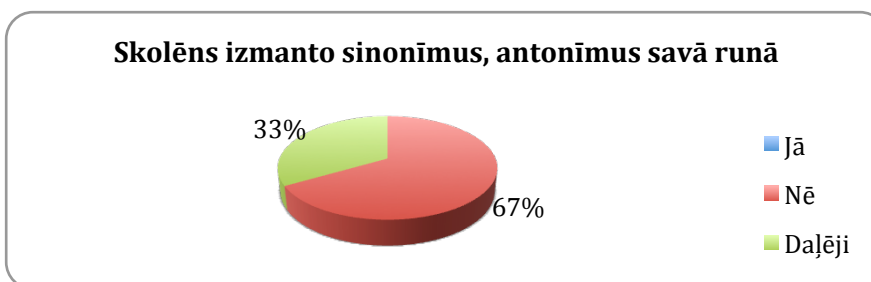
2.2.1. 3.att. Runas kartes 3. kritērija analīze

Ar darbības vārdu lietojumu (2.1.4.att.) ir līdzīga situācija – 67% skolēnu galvenokārt izmanto darbības vārdus, ne divdabjus, 33% skolēnu ir ļoti mazs darbības vārdu krājums. Pārsvarā skolēni var atkārtot skolotāja teikto, vai atbildēt uz jautājumiem, izmantojot palīgmateriālus (grāmatas, burtnīcas).

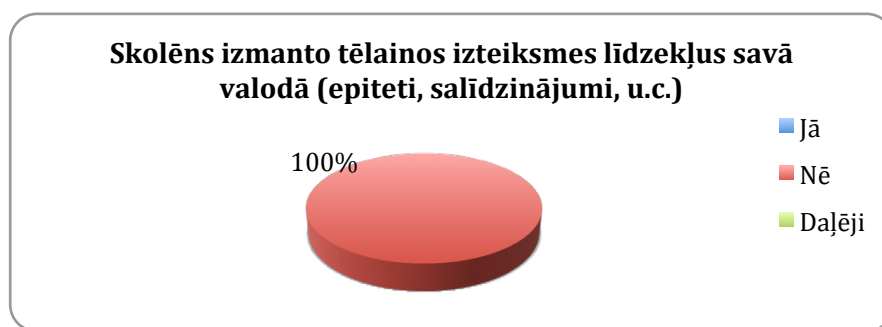
2.2.1. 4.att. Runas kartes 4. kritērija analīze

Izpildot uzdevumus, kur jāatrod un jāsavieno sinonīmi un antonīmi (2.1.5.att.), 33% skolēnu daļēji tika galā, taču 67% skolēnu nevarēja patstāvīgi to izdarīt. To var izdarīt tikai ar atbalstu. Pašiem nosaukt vārdus ar vienādu vai pretēju nozīmi ir vēl grūtāk.

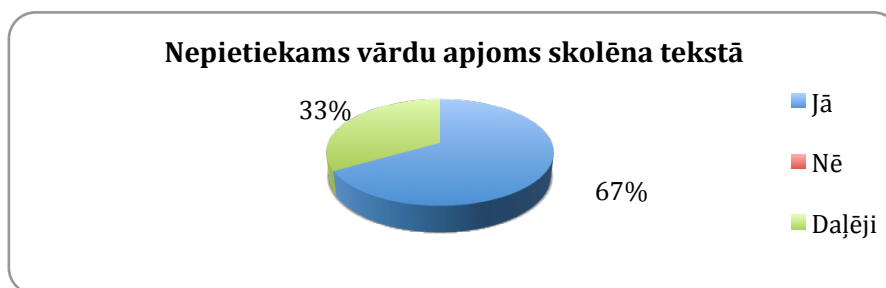
2.2.1. 5.att. Runas kartes 5. kritērija analīze

Ar tēlaino izteiksmes līdzekļu izmantošanu latviešu (otrajā) valodā ir vēl bēdīgāka situācija (2.1.6.att.), skolēniem ir grūtības ar to lietojumu arī savā dzimtajā valodā.

2.2.1. 6.att. Runas kartes 6. kritērija analīze

Kā uzrāda pētījuma diagramma, nepietiekams vārdu apjoms tekstā (2.1.7.att.) ir 67% skolēnu un nedaudz labāks stāvoklis ir 33% skolēnu, proti, izmantojot grāmatu skolēni var sastādīt teikumus, atbildēt uz jautājumiem. Te ļoti labi var redzēt, ar kuru skolēnu tiek pildīti mājasdarbi, tādiem bērniem klases darbs veicas nesalīdzināmi labāk.

2.2.1. 7.att. Runas kartes 7. kritērija analīze

Secinājumi:

Analizējot runas kartes materiālu, tika ņemts vērā tas, ka šī ir logopēdiskā klase, skolēniem ir runas attīstības traucējumi, taču tie ir kompleksi, skolēniem ir vāja atmiņa, grūtības atcerēties un apkopot zināšanas, vāji attīstīta loģika, vājas spriešanas, analizēšanas un secināšanas spējas. Bez tā daži skolēni ir hiperaktīvi, novērojamas uzvedības problēmas, slikta uzmanības koncentrēšanās un noturība, kā arī mācīšanās motivācijas trūkums. Skolēniem ir grūtības apgūt ne tikai latviešu (otro) valodu, bet arī visus pārējos priekšmetus.

Veicot pētījumu, darba autore izmantoja dažādas situācijas – novērojumus, mutvārdu un rakstveida uzdevumus, jautājumus un atbildes, dialogus.

Galvenās problēmas skolēnu vārdu krājuma papildināšanā:

- grūtības skaņu un vārdu izrunā un atcerēties vārdus;
- vairumam skolēnu runas uzvedībā praktiski iztrūkst īpašības vārdu (izņemot biežāk lietojamus īpašības vārdus) un tēlaino izteiksmes līdzekļu;
- grūtības patstāvīgi veidot teikumus, kā arī – vairumam skolēnu tika konstatēts neliels vārdu skaits personīgo tekstu veidošanā.

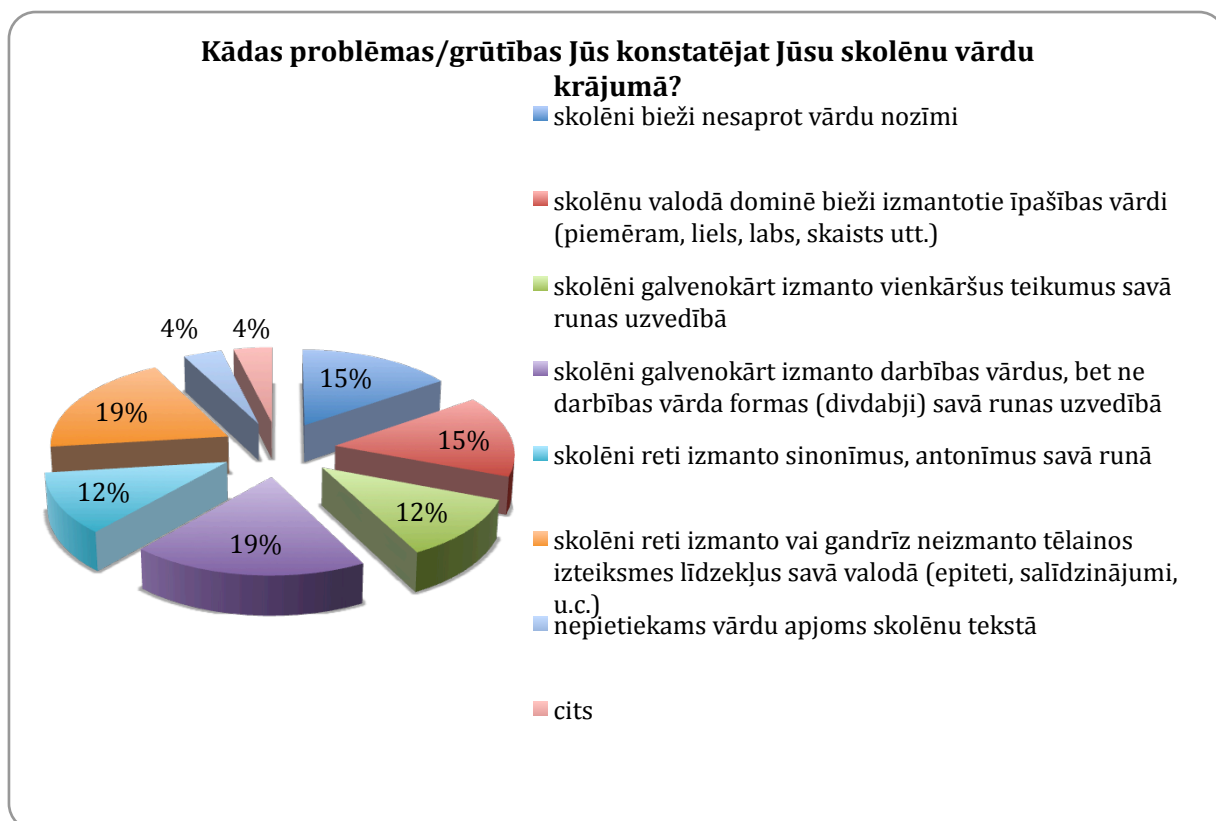
Lai veiksmīgāk skolēni apgūtu mācību vielu un paplašinātu savu vārdu krājumu, stundās tiek izmantotas dažādas mācību metodes – darbs ar tekstu, darbs ar vārdiem, ierakstot tos vārdnīcās, atkārtojot, mācoties no galvas, pildot dažādus uzdevumus, veidojot dialogus.

Lai izpētītu skolotāju pieredzi darbā ar skolēnu vārdu krājuma bagātināšanu, tika izstrādāta aptaujas anketa, kurā bija astoņi jautājumi (pielikums Nr. 2, 4).

Aptaujā piedalījās septiņi latviešu valodas (mazākumtautību skolu) skolotāji, strādājoši dažādās klasēs – no 1.klases līdz 12.klasei. Starp tiem ir arī skolotāji, kas strādā ar bērniem ar īpašām vajadzībām.

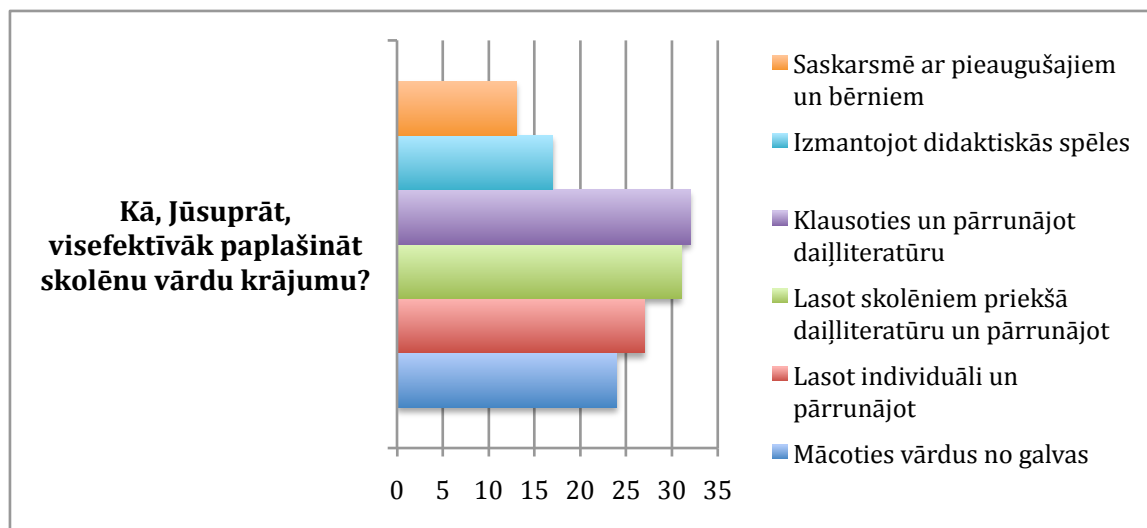
Uz pirmo jautājumu, kā skolotāji vērtē savu skolēnu vārdu krājumu, neviens no skolotājiem nav atbildējis, ka tas ir liels. Seši aptaujātie no septiņiem ir atbildējuši, ka tas ir pietiekams, un tikai viens skolotājs vērtē savu skolēnu vārdu krājumu kā mazu.

Par problēmām un grūtībām runājot (2.1.8.att.), skolotāji visbiežāk nosauc divdabju un tēlaino izteiksmes līdzekļu trūkumu (19%). Tas ir aktuāli jebkurā latviešu (otrās) valodas apguves posmā. Kā nākamās visbiežāk nosauktās problēmas ir skolēnu nesaprašana vārdu nozīmi un tikai biežāk izmantojamo īpašības vārdu lietojums (15%). Skolēni savā runas uzvedībā galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus un reti izmanto sinonīmus un antonīmus (12%). Un tikai 4% tika atzīmēti kā nepietiekams vārdu apjoms skolēnu tekstā, kā arī kā cits – tika uzrakstīts – skolēni nespēj veidot loģisku, gramatiski saprotamu teikumu, kas apgrūtina jebkāda apjoma teksta veidošanu, savā viedokļa izteikšanu, komentēšanu.

2.2.1. 8.att. Anketas 2. jautājuma analīze

Uz trešo jautājumu - kā visefektīvāk paplašināt skolēnu vārdu krājumu (2.1.9.att.), skolotāji sanumurēja kritērijus pēc svarīguma. Kā svarīgāko respondenti nosauca – saskarsmi ar pieaugušajiem un bērniem, pēc tam – didaktisko spēļu izmantošanu. Nākamie kritēriji – mācoties vārdus no galvas un lasot individuāli un pārrunājot. Un visbeidzot – klausoties un pārrunājot daiļliteratūru.

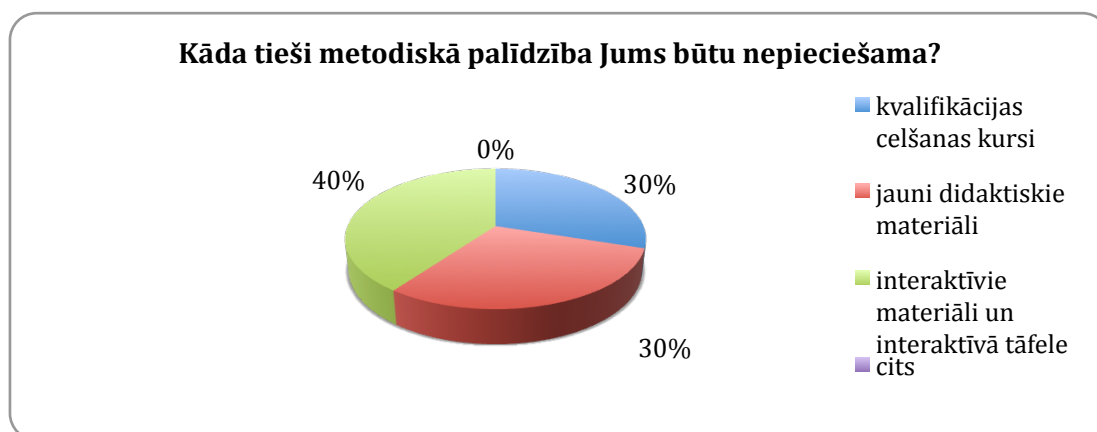
2.2.1. 9.att. Anketas 3. jautājuma analīze

Kādas metodes un paņēmieni visbiežāk tiek izmantoti vārdu krājuma paplašināšanā (4.jautājums), skolotāji uzskaitīja – individuālais darbs ar vārdnīcu, lasot literāru tekstu, par izlasīto rindkopu formulēt galveno domu, iesaistot teikumos galvenos balsta vārdus, rotaļas, didaktiskās un lomu spēles, stāstiņu, dzejoļu, tautasdziesmu mācīšanās no galvas, dialogi, tekstveides uzdevumi, interaktīvi uzdevumi, jautājumi un atbildes, vārdus ieraksta vārdnīcā un mācās no galvas, jaunos vārdus iesaistīt teikumos vai veidot vārdu savienojumus, meklēt tekstā jaunos vārdus, izveidot dialogu ar jaunajiem vārdiem, noteikt jaunajiem vārdiem gramatiskās kategorijas.

Jautājums par sadarbību ar vecākiem (5.jautājums), lai efektīvāk paplašinātu vārdu krājumu, respondenti sniedza dažādas atbildes. Pārsvārā te tiek minēti ieraksti dienasgrāmatās, e-žurnālā, piedalīšanās vecāku sapulcēs, individuāls darbs ar vecākiem. Skolotāji uzsver, ka interese no vecāku puses nav liela, viens respondents atzīst, ka tāda veida sadarbības vispār nav. Pēc darba autores domām par savu bērnu mācību procesu un sekmēm vairāk interesējas un seko līdzi sākumskolas skolēnu vecāki, pamatskolā jau mazāk un vidusskolā gandrīz nemaz, uzskatot, ka skolēns jau ir patstāvīgs un pats var tikt galā ar mācībām.

Vai ir nepieciešama metodiskā palīdzība (6.jautājums), no septiņiem skolotājiem seši atbildēja apstiprinoši, viens respondents atbildēja noliedzoši.

Atbildot uz 7.jautājumu (2.1.10.att.) – kādu tieši metodisko palīdzību Jūs vēlētos – 40% aptaujāto atzīmēja interaktīvos materiālus un interaktīvo tāfeli. Diemžēl katra klase vēl nav aprīkota ar mūsdienīgām tehnoloģijām, kas ļautu mācību procesam notikt aizraujošāk un interesantāk. 30% respondentu vēlētos jaunus didaktiskos materiālus un 30% - kvalifikācijas celšanas kursus, uzsverot, ka tieši praktiskos, nevis teoriju.

2.2.1. 10.att. Anketas 7. jautājuma analīze

Un visbeidzot 8.jautājums – vai vēlētos padalīties ar kolēģiem ar savu pieredzi – viena atbilde bija noliedzoša, divi respondenti nav atbildējuši, četri skolotāji atbild, ka tas jau notiek un šim procesam neapšaubāmi ir pozitīvs efekts.

Secinājumi:

Skolotāji labprāt dalās savā pieredzē un, apkopojot aptaujas rezultātus, jāsecina, ka dažādos valodas apguves posmos skolēnu vārdu krājumā ir līdzīgas problēmas, kam par iemeslu ir ne tikai bērnu veselības traucējumi (mūsu gadījumā runas attīstības traucējumi), bet arī vēl virkne dažādu iemeslu, piemēram, uzvedības problēmas, mācīšanās motivācijas trūkums, slinkums, kā arī vecāku vienaldzība.

2.2.2. Izmēģinājumdarbības gaita un rezultāti

Pētījuma rezultātā skolēnu vārdu krājumā tika konstatētas daudzas problēmas – skolēni daļēji saprot vārdu nozīmi, skolēnu tekstā ir neliels vārdu krājums, skolēna runas uzvedībā netiek lietoti ne divdabji, ne tēlainie izteiksmes līdzekļi, arī sinonīmi un antonīmi tiek lietoti daļēji, taču mūsu uzmanības centrā būs vienas problēmas risināšana – vārdu krājuma bagātināšana ar īpašības vārdiem. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, darba autore izmēģinājumdarbības gaitā mācību stundu fragmentos ir izmantojusi dažādas tradicionālās un interaktīvās metodes un paņēmienus.

Sniega bumba.

Mērķi:

- bagātināt un aktivizēt skolēnu vārdu krājumu, liekot akcentu uz īpašības vārdiem,
- sekmēt skolēnu runas attīstību,
- stimulēt gramatiski pareizu mutvārdu runu,
- veicināt skolēniem prasmes mācību procesā izmantot palīgmateriālus (mācību grāmatas, darba burtnīcas un personīgās vārdnīcas),
- veicināt domāšanas prasmes.

Iepriekšējais darbs: Mācību gada sākumā iekārtotās vārdnīcas tika papildinātas ar īpašības vārdiem (pielikums Nr. 8).

Izmēģinājumdarbības gaitā šī metode tika izmantota vairākkārt. Mācību stundu fragmentos bija doti dažādi lietvārdi (temati - *cilvēki, dzīvnieki, augi, priekšmeti, parādības*). Skolēni meklēja un pēc kārtas sauca atbilstošus īpašības vārdus, atkārtojot jau iepriekš nosauktos. Piemēram, māmiņa – laba, mīļa, skaista, gudra, jautra, čakla, labsirdīga utt.; lapsa – viltīga, gudra, skaista, ruda utt.; ziema – balta, auksta, gara, īsa, sniegaina utt. Katrā mācību stundas fragmentā tika ņemti gan iepriekšējie lietvārdi, gan jauni. Par cik klasē bija tikai seši skolēni, tad izteikties varēja katrs. Skolēni uzdevumiem pieķērās ar azartu, jo katrs vēlējās atrast pēc iespējas vairāk atbilstošus īpašības vārdus, klasē valdīja sacensības gars. Ļoti labi noderēja skolēnu iekārtotās personīgās vārdnīcas, kas skolēniem deva iespēju novērtēt, ka darbs ar vārdnīcām nav bijis velts. Jaunos vārdus skolēni bez skubināšanas paši rakstīja savās vārdnīcās, vien lūdzot, lai pareizi tos uzraksta uz tāfeles. Vēl viens pozitīvs moments – ja kāds no skolēniem, atkārtojot vārdu, neprecīzi izteicās, klasesbiedri izlaboja, nesmejoties par kļūdu.

Secinājumi:

- 1) skolēni labprāt un aktīvi iesaistījās klases darbā,
- 2) gandrīz visi skolēni ļoti labi orientējās pašu iekārtotajās vārdnīcās,
- 3) vairākkārt atrodot, izlasot un atkārtojot vārdus, skolēniem papildinās vārdu krājums.
- 4) jau šajā izmēģinājumdarbības posmā bija saskatāma neliela pozitīva dinamika skolēnu vārdu krājumā gan ar īpašības vārdiem, gan ar lietvārdiem.

Vārdu krājuma paplašināšanas nolūkā, kā arī, lai labāk saglabātos skolēnu atmiņā jaunie vārdi, lai efektīvāk tie no pasīvā tiktu pārnesti uz aktīvo vārdu krājumu, tika izmantota **izjautāšanas dialogu** metode.

Mērķi:

- bagātināt un aktivizēt skolēnu vārdu krājumu, liekot akcentu uz īpašības vārdiem,
- attīstīt skolēniem gramatiski pareizu runu,
- veicināt skolēniem prasmes mācību procesā izmantot palīgmateriālus (mācību grāmatas, darba burtnīcas un personīgās vārdnīcas),
- attīstīt vērīgumu, uzmanību, domāšanu, veidojot dialogu.

Izmēģinājumdarbības gaitā šī metode tika izmantota vairākkārt. Mācību stundu fragmentos skolēni viens otram uzdeva jautājumus, piemēram, “saki, lūdzu, kādas ir debesis?” – zilas vai apmākušās, vai pelēkas utt.; “kāda ir puķe?” – smaržīga, sarkana, maza utt.; “kāds ir rotaļu lācītis?” – brūns, balts, mīksts, pūkains, mīļš utt. Pie kam, skolēni varēja paši atrast lietvārdus un jautāt, kā arī atbildes meklēja paši savās vārdnīcās. Ne vienmēr atrastie vārdi bija lietvārdi un īpašības vārdi, protams, tas viss notika ar atbalstu un tulkojot no krievu uz latviešu valodu un otrādi.

Secinājumi:

- 1) skolēni labprāt piedalījās klases darbā, ar aizrautību meklēja arvien jaunus lietvārdus, ar kuriem pārsteigt klasesbiedrus, uzdodot jautājumus,
- 2) atrodot, izlasot un atkārtojot vārdus, skolēniem papildinās vārdu krājums.
- 3) arī šajā izmēģinājumdarbības posmā bija vērojama neliela pozitīva dinamika skolēnu vārdu krājumā gan ar īpašības vārdiem, gan ar lietvārdiem.

Mācību stundas fragmentā tika izmantota **Venna diagrammas** metode.

Mērķi:

- bagātināt un aktivizēt skolēnu vārdu krājumu, liekot akcentu uz īpašības vārdiem,
- attīstīt skolēniem gramatiski pareizu runu un rakstību,
- veicināt skolēniem prasmes un iemaņas mācību procesā izmantot palīgmateriālus (mācību grāmatas, darba burtnīcas un personīgās vārdnīcas),
- veicināt kopīgā un atšķirīgā noteikšanu un jēdzienu definēšanu,
- sekmēt prasmes sadarboties, strādājot grupās,
- attīstīt atmiņu, uzmanību, vērīgumu, domāšanu, iztēli un gribu.

Darbs notika grupās. Tika dots uzdevums aprakstīt *bērzu* pavasarī (agrā, vēlā) un rudenī (pielikums Nr. 5). Skolēniem sākumā vajadzēja atsaukt atmiņā, kādi koki izskatījās rudenī un vēlā pavasarī (tajā brīdī koki vēl bija kaili). Daži skolēni labi ar to tika galā, bet dažiem tas sagādāja grūtības. Tika izmantoti uzskates līdzekļi – koku attēli dažādos gadalaikos. Meklējot atbilstošus vārdus, skolēni izmantoja savas vārdnīcas, kā arī lūdza iztulkot un uz tāfeles

uzrakstīt nezināmos un savās vārdnīcās neatrastos vārdus. Tālāk sekoja jautājumi un atbildes – skolēni viens otram jautāja “kādi bērzi ir rudenī, kādi pavasarī?” Skolēni sniedza atbildes, izmantojot savas diagrammas. Noslēgumā tika pārrunāts, cik daudz bērziem ir kopējā pavasarī un rudenī, un, cik daudz atšķirīgā. Skolēni uzdevuma izpildē iesaistījās labprāt, klasē valdīja pozitīva gaisotne.

Secinājumi:

- 1) skolēni secināja, ka bērziem kopīgā gan rudenī, gan pavasarī ir vairāk nekā atšķirīgā,
- 2) meklējot, atkārtot un pierakstot vārdus, tika bagātināts skolēnu vārdu krājums, sekmēta runa un rakstība,
- 3) tika pilnveidotas skolēnu iemaņas darbā izmantot palīgmateriālus, orientēties tajos,
- 4) uzdevuma izpildē parādās jauni termini (lapas, stubrs, zari, saknes, lapotne),
- 5) skolēni labprāt un ar interesi iesaistījās darbā, prata sadarboties grupās.

Lai paplašinātu skolēnu vārdu krājumu, tika izmantotas **tradicionālās metodes** – darbs ar tekstu, darbs ar vārdu savienojumiem, sinonīmiem, antonīmiem.

Mērķi:

- paplašināt skolēnu vārdu krājumu, liekot akcentu uz īpašības vārdiem, sinonīmiem, antonīmiem,
- attīstīt skolēniem gramatiski pareizu rakstību,
- sniegt priekšstatu par dažādām tēmām,
- attīstīt atmiņu, uzmanību,
- veicināt skolēniem prasmes mācību procesā izmantot palīgmateriālus (mācību grāmatas, darba burtnīcas un personīgās vārdnīcas).

Tika dots uzdevums dotajiem lietvārdiem atrast un uzrakstīt pēc iespējas vairāk īpašības vārdu, ar šiem vārdu savienojumiem veidot teikumus. Tikai daži skolēni labi tika galā ar uzdevumu, darbā izmantojot palīgmateriālus, savas vārdnīcas, mācību grāmatas un jautājot.

Secinājumi:

Uzdevumu izpilde skolēniem veicas raitāk tad, ja ir jau doti īpašības vārdi, kurus atliek vien pievienot lietvārdam. Tas pats attiecas arī uz sinonīmu un antonīmu atrašanu. Te jāpiebilst, ka arī dzimtajā valodā skolēniem nav liels vārdu krājums, ir problēmas gan ar sinonīmiem, gan ar antonīmiem, ir grūtības aprakstīt kādu priekšmetu vai parādību, tad attiecīgi latviešu valodā tas ir vēl grūtāk. Bija skolēni, kas, nespējot atrast vārdus, sāka nervozēt, pat raudāt, un vispār nevēlējās turpināt darbu. Vien ar uzmundrinājumiem un uzslavām varēja glābt situāciju.

Ņemot vērā to, ka skolēniem stundas laikā ir nepieciešami atelpas brīži jeb dinamiskās pauzes, skolēniem ļoti patīk un viņi bieži lūdz atkārtot - **“mānīšanās spēli”** – skolotājs sauc

kādu ķermeņa daļu (*deguns, vēders, ceļi utt.*), bet rāda kādu citu. Skolēniem jāatkārto vārds un jāparāda pareizā ķermeņa daļa. Izmēģinājumdarbības beigās skolēni paši bija vadītāji. Jāpiebilst, ne visi skolēni to varēja izdarīt, jo, pirmkārt, ir jāatceras ķermeņa daļu nosaukumi un, otrkārt, ļoti grūti saukt vienu ķermeņa daļu, bet rādīt citu. Tādā veidā tiek radīta pozitīva gaisotne, kā arī tiek aktivizēts skolēnu vārdu krājums.

Izmēģinājumdarbības gaitas refleksijas un kontroles posmā tika izmantota **klastera** metode.

Mērķi:

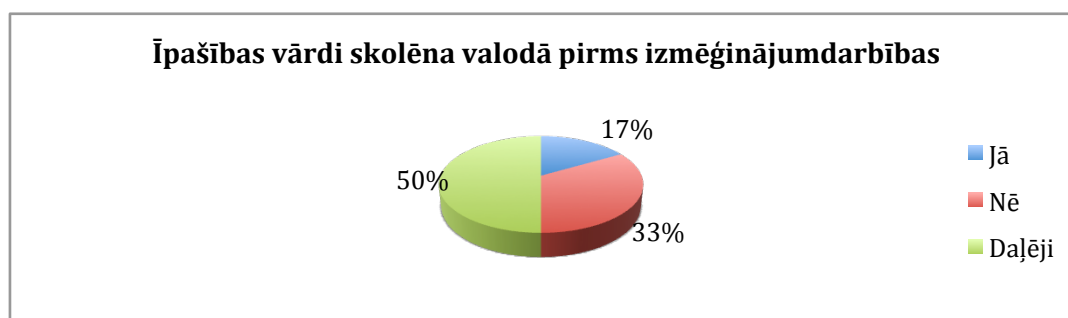
- aktivizēt un nostiprināt skolēnu vārdu krājumu, liekot uzsvāru uz īpašības vārdiem,
- izvērtēt, vai izmēģinājumdarbības gaitā tika sasniegti rezultāti.

Uzdevums – veidot tekstu par rotaļlietu. Uz tāfeles uzrakstīts – *lācītis*. Skolēni pēc kārtas sauca un nāca rakstīt uz tāfeles, kāds ir lācītis. Veicot darbu, skolēni drīkstēja izmantot savas vārdnīcas. Daži skolēni prata uz tāfeles bez palīdzības uzrakstīt pareizi īpašības vārdu, bet daži rakstot izmantoja savu vārdnīciņu. Tālākajā gaitā skolēniem bija jāuzzīmē un jāpastāsta, kāds ir viņu lācītis. Un nobeigumā – jāuzraksta stāstiņš (pielikums Nr. 6). Pozitīvs moments bija tas, ka daži skolēni izteica vēlēšanos aprakstīt un uzzīmēt savu rotaļlietu, kas tika uzdots kā mājasdarbs (pielikums Nr. 7). Klasē skolēni ar prieku to prezentēja, jāpiebilst, ne visiem mājasdarbs bija izpildīts.

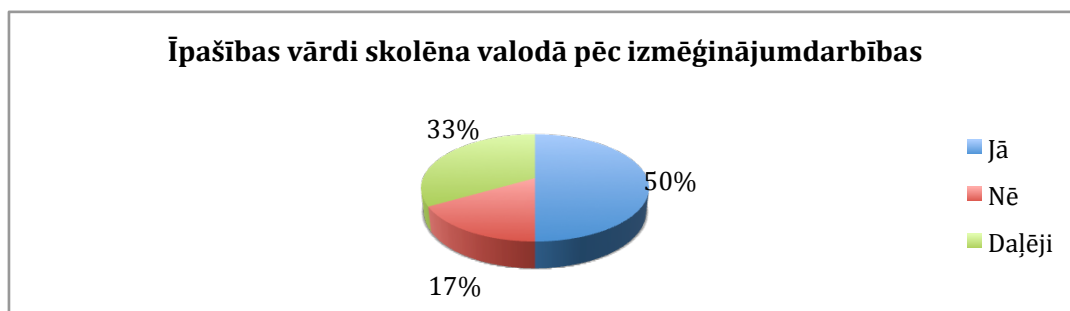
Secinājumi:

Izmantojot savas vārdnīcas skolēni labi tika galā ar uzdevumu, kā arī izrādīja interesi darbu turpināt. Izpildot mājasdarbu, skolēni mācījās strādāt patstāvīgi un radoši. Šajā izmēģinājumdarbības posmā skolēniem vārdu krājumā tika aktivizēti un nostiprināti īpašības vārdi un lietvārdi, savos aprakstos skolēni lieto dažādus īpašības vārdus, ne tikai *liels, labs utt.*

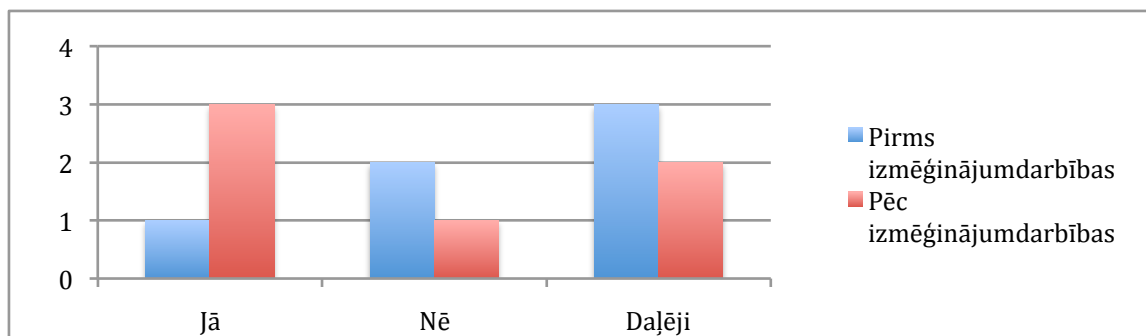
Lai izvērtētu, vai izmēģinājumdarbības gaitā skolēnu vārdu krājumā ar īpašības vārdiem ir notikusi pozitīva dinamika, tika vēlreiz aizpildītas skolēnu runas kartes un salīdzināti rezultāti (2.2.2. 11.att., 12. un 13.att.).

2.2.2. 1.att. Īpašības vārdi skolēna valodā pirms izmēģinājumdarbības

2.2.2. 2.att. Īpašības vārdi skolēna valodā pēc izmēģinājumdarbības

2.2.2. 3.att. Īpašības vārdu dinamika skolēnu vārdu krājumā

Apkopojot pētījumu rezultātus ir jāsecina, ka

- īpašības vārdu lietojums ir kļuvis daudzveidīgāks,
- skolēni savā runas uzvedībā cenšas lietot dažādus īpašības vārdus, protams, izmantojot palīgmateriālus,
- skolēni labāk orientējas savās vārdnīcās un ātrāk atrod vajadzīgos vārdus, pareizāk tos izrunā, ņemot vērā viņu valodas traucējumus.

Turpinot darbu pie skolēnu vārdu krājuma bagātināšanas, runājot, atkārtojot, lasot, rakstot, ņemot vērā šo skolēnu veselības problēmas, runas traucējumus, atmiņas specifiku, jācer, ka skolēni spēs apgūt valodu un lietot to bez atbalsta.

NOBEIGUMS

Zināms, ka viens no svarīgākajiem nosacījumiem skolēnu dzimtās, otrās un svešvalodas attīstībā ir bagāts vārdu krājums. Tieši tāpēc lingvodidakti tik daudz uzmanības velta tam, lai varētu didaktiski pareizi un efektīvi bagātināt skolēnu vārdu krājumu. Taču jāatzīmē, ka skolēnu vārdu krājuma paplašināšanas problēmai latviešu (otrās) valodas apguvē, diemžēl, vēl nav pievērsta pietiekami liela uzmanība un praktiski nav pētījumu, kas veltīti bērniem ar runas attīstības traucējumiem latviešu (otrās) valodas mācību didaktikā. Tomēr uzkrātā dzimtās un svešvalodas didaktikas pieredze var tikt veiksmīgi izmantota praktiskajā darbībā, kuras mērķis ir palīdzēt bērniem ar īpašām vajadzībām bagātināt viņu vārdu krājumu otrās valodas apguves procesā.

Darbā ar bērniem ar īpašām vajadzībām nepieciešama individuāla pieeja, ne velti tādās klasēs skolēnu skaits nav liels. Plānojot darbu ar tādiem bērniem, jāņem vērā skolēna veselības problēmas un psiholoģiskās īpatnības, kas tiešā veidā ietekmē mācību procesu. Tas viss, no vienas puses apgrūtina skolēnu runas attīstības procesu otrajā valodā, no otras – no skolotāja tiek prasīta īpaši uzmanīga pieeja tādu metožu un paņēmienu izvēlē, kas veicina tādu skolēnu vārdu krājuma bagātināšanu.

Ņemot vērā to, ka vārdu krājums tiek iedalīts aktīvajā un pasīvajā vārdu krājumā, valodas apgūšanas mācību procesā nepieciešams pilnveidot un bagātināt abus vārdu krājuma veidus, izmantojot jau izstrādātās un praksē ieviestās didaktiskās metodes un paņēmienus. Šīs metodes un paņēmienus nepieciešams pielāgot skolēnu ar īpašām vajadzībām attīstības, zināšanu un spēju līmenim.

- 3.klases skolēnu vārdu krājuma analīze parādīja, kādas problēmas ir skolēnu latviešu (otrās) valodas zināšanās un vārdu krājumā:

- skolēni tikai daļēji vai vispār nesaprot vārdu nozīmi,
- skolēnu valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists),
- skolēni galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā,
- sinonīmi un antonīmi skolēna runā tiek izmantoti reti vai vispār netiek lietoti,
- skolēni savā valodā neizmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus (epitēti, salīdzinājumi, u.c.),
- skolēnu tekstā ir vērojams nepietiekams vārdu apjoms,
- skolēnu valodā ir trūcīgs vārdu krājums.

Jāpiebilst, skolēniem nav liels vārdu krājums arī dzimtajā valodā. Šiem skolēniem bez runas traucējumiem, ir vāja atmiņa, grūtības koncentrēties un noturēt uzmanību. Mācību stundās vienmēr ir nepieciešams atbalsts.

Skolotāju aptaujas rezultātu apkopojums ļāva nonākt pie slēdziena, ka dažādos latviešu (otrās) valodas apguves posmos skolēnu runas uzvedībā ir līdzīgas problēmas, valodā dominē bieži izmantojamie īpašības vārdi, valodā galvenokārt tiek izmantoti darbības vārdi, bet ne darbības vārda formas, tēlaino izteiksmes līdzekļu trūkums, kā arī neliels vārdu krājums, kam par iemeslu ne vienmēr ir bērnu veselības traucējumi, bet virkne dažādu iemeslu, piemēram, uzvedības problēmas, mācīšanās motivācijas trūkums, slinkums, kā arī vecāku neizglītība un vienaldzība.

Uzdevumu aprobācijas laikā, ņemot vērā skolēnu veselības problēmas un īpašās vajadzības, skolēnu vārdu krājuma bagātināšanā, liekot uzsvāru uz īpašības vārdiem, mācību stundu fragmentos tika veiksmīgi, par ko liecina izmēģinājumdarbības rezultāti, izmantotas dažādas tradicionālās un interaktīvās metodes un paņēmieni. Lai sekmētu skolēnu runas attīstību, stimulētu gramatiski pareizu mutvārdu runu un rakstību, veicinātu domāšanas prasmes, attīstītu atmiņu un uzmanību, veicinātu prasmes mācību procesā izmantot palīgmateriālus (mācību grāmatas, darba burtnīcas, personīgās vārdnīcas) un, protams, bagātinātu skolēnu vārdu krājumu, vairākkārt tika lietotas *Sniega bumbas*, *Venna diagrammas*, *Izjautāšanas dialogu* metodes, kā arī darbs ar tekstu, vārdu savienojumiem, darbs ar sinonīmiem, antonīmiem. Izmēģinājumdarbības refleksijai un kontrolei tika izmantota *Klastera* metode. Dinamiskajās pauzēs tika izmantota "*mānīšanās spēle*". Uzdevumu izpildē skolēni piedalījās labprāt un pat ar aizrautību, domāja, kas nebūt nav mazsvarīgi tādiem bērniem, uzdeva konkrētus jautājumus par tēmām, lūdza tulkot un uzrakstīt uz tāfeles vārdus, rakstīja tos savās vārdnīcās.

Rezultātā skolēni, izmantojot skolotāja atbalstu un savas vārdnīcas, var sastādīt nelielu tekstu par kādu priekšmetu, augu vai dzīvu būtni. Skolēni labi orientējas savās vārdnīcās, mācību grāmatās un burtnīcās, kas skolēniem ar īpašām vajadzībām ir ļoti būtiski.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Anspoka, Z.** *Integrēts latviešu valodas mācību saturs un tā metodika sākumskolā.* Rīga, 1999.
2. **Celmiņa, M.** *Valodas traucējumi, to izpēte un korekcijas iespējas bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem.* Bērns ar garīgās attīstības traucējumiem izglītības procesā, Pedagoģijas un psiholoģijas katedras studiju programmas “Speciālās izglītības skolotājs” zinātniski metodisko materiālu krājums, Rēzekne, 2008. 77–131 lpp.
3. **Grīnberga, I., Pauliņa, I.** *Nāc mums līdzi! Latviešu valoda mazākumtautību skolā 3. mācību gads.* Zvaigzne ABC, 2002. 120 lpp.
4. **Ivoškuviena, R.** *Simbolu izmantošana bērnu valodas attīstīšanā.* Latvijas Logopēdu asociācija 1. starptautiskā zinātniskā konference 2013.gada 2.marts, Rīga. Pieejams: http://logopedi.lv/faili/tezes/1_starpt_zinatniskas_konferences_tezu_krajums.pdf [skatīts 25.04.2015.]
5. **Kalniņa, V., Skrube, Dz.** *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika.* Rīga: Zvaigzne, 1983. 168 lpp.
6. **Kliesmete, R.** *Mācību motivācijas veidošana bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem.* Bērns ar garīgās attīstības traucējumiem izglītības procesā, Pedagoģijas un psiholoģijas katedras studiju programmas “Speciālās izglītības skolotājs” zinātniski metodisko materiālu krājums, Rēzekne, 2008. 51-76 lpp.
7. **Lankerte, V.** *Pasakas sākumskolas skolēnu vārdu krājuma veidošanai angļu valodas stundās.* 2011. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/11086> [skatīts 10.03.2015.]
8. **Ozoliņa, A., Andesone, K., Jākobsone, D., Sedliņa, M.** *Uzskates līdzekļu izmantošana vārdu krājuma paplašināšanai.* Pieejams: http://www.jurmala.lv/upload/sabiedriba/izglitiba/elektroniskais_izdevums/nr9_materiali/saulite-labas-prakses-piemeri.pdf [skatīts 18.03.2015.]
9. **Paegle, Dz.** *Zinātniskuma un sistēmiskuma principi latviešu valodas mācībā.* Pieejams: <http://www.vvk.lv/print.php?id=387> [skatīts 25.03.2015.]
10. **Šalme, A.** *Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi,* LVA, 2011. 152 lpp. Pieejams: http://www.bilingvals.lv/uploads_docs/Met_LAT_3.pdf [skatīts 16.03.2015.]
11. **Tūbele, S.** *Runas un valodas traucējumu korekcija kā mācīšanās traucējumu profilakse.* Latvijas Logopēdu asociācija 1. starptautiskā zinātniskā konference 2013.gada 2.marts, Rīga. Pieejams: http://logopedi.lv/faili/tezes/1_starpt_zinatniskas_konferences_tezu_krajums.pdf [skatīts 28.03.2015.]

12. **Tūbele, S.** *Skolēna runas attīstības vērtēšana*. Rīga: RaKa, 2002. 165 lpp.
13. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Madonas poligrāfists, 2007. 623 lpp.
14. **Аникеева, О.Б.** *Обогащение словарного запаса школьников на уроках языка*. Начальная школа. № 3. 2010. с. 43
15. **Багирков, Х.З., Шхалахова, Р.А.** *Обогащение словарного запаса на уроках адыгейского языка*. Вестник Адыгейского государственного Университета. Серия 3: Педагогика и психология. Вып 2 (136), 2014. Pieejams: <http://cyberleninka.ru/article/n/obogaschenie-slovarnogo-zapasa-uchashchih-sya-na-urokah-adygeyskogo-yazyka> [skatīts 20.02.2015.]
16. **Баранова, М.Т.** *Методика преподавания русского языка в школе*. Москва, 2001. с. 233-235
17. **Бессонова, М.С.** *Обогащение словарного запаса на уроках русского языка в младших классах*. Вестник АГУ. Серия 3: Педагогика и психология. №3, 2010. Pieejams: <http://cyberleninka.ru/article/n/obogaschenie-slovarnogo-zapasa-na-urokah-russkogo-yazyka-v-mladshih-klassah> [skatīts 02.02.2015.]
18. **Бутаев, Ш.Т.** *О методике совершенствования работы со словарем*. Молодой ученый. 2012. №10 с. 326-328
19. **Гальскова, Н.Д., Гез, Н.И.** *Теория обучения иностранным языкам*. Москва, 2006. с. 67
20. **Дудникова, Н.В.** *Обобщение опыта по теме "Обогащение словарного запаса младших школьников как средство формирования речевой компетентности"*. Pieejams: <http://festival.1september.ru/articles/612444/> [skatīts 17.04.2015.]
21. **Ефимова, О.Н.** *Метод проектов как средство обогащения словарного запаса младших школьников*. Pieejams: <http://festival.1september.ru/articles/413931/> [skatīts 06.04.2015.]
22. **Карпова, С.Н., Труве, Э.И.** *Психология речевого развития ребёнка*. Ростов-на Дону, 1987. с. 6
23. **Лалаева, Р.И., Серебрякова, Н.В.** *Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений*. СВ. Зорина. Москва: Гуманитар, изд. центр ВЛАДОС, 2004. с. 303
24. **Логвиненко, Е.В.** *Обогащение словарного запаса учащихся как одно из условий совершенствования речи*. Pieejams: <http://www.azbyka.kz/obogashchenie-slovarnogo-zapasa-uchashchih-sya-kak-odno-iz-usloviy-sovershenstvovaniya-rechi> [skatīts 09.04.2015.]

25. **Макарова, М.Н.** *Проблемы современного ребёнка*. Pieejams: <http://www.psihiatr.med.cap.ru/Page.aspx?id=580120> [skatīts 06.03.2015.]
26. **Радыгина, П.Н., Гайфуллина, Н.Г.** *Речевые проблемы современных дошкольников*. Международный журнал экспериментального образования. 2014. № 6 с. 97-98
Pieejams: www.rae.ru/meo/?section=content&op=show_article&article_id=5013 [skatīts 10.02.2015.]
27. **Рыжкова, Г.В.** *Обогащение словарного запаса как средство развития младшего школьника*. Молодой ученый. 2014. №19 с. 607-610 Pieejams: <http://moluch.ru/archive/78/13544/> [skatīts 20.04.2015.]
28. **Седина, Л.Б., Болтакова, Н.И.** *Обогащение словарного запаса детей с помощью применения дидактического синквейна*. Pieejams: http://grani3.kznscience.ru/data/documents/1_Sedina.pdf [skatīts 04.04.2015.]
29. *Способы и пути обогащения индивидуального словаря младшего школьника*.
Pieejams: http://fpsliga.ru/referaty_po_pedagogike/kurovaya_rabota_sposoby_i_puti.html [skatīts 18.04.2015.]
30. **Тихеева, Е.И.** *Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста)* Москва: Просвещение, 1981. с. 43
31. **Толстова, В. Г.** *Обогащение словарного запаса младших школьников*. Молодой ученый. 2014. №7 с. 565-567 Pieejams: <http://www.moluch.ru/archive/66/10935/> [skatīts 04.02.2015.]
32. **Фельдштейн, Д.И.** *Закономерности поуровневого развития личности в онтогенезе* // Семенюк Л.М. Хрестоматия по возрастной психологии: учебное пособие для студентов/Под ред. Д.И. Фельдштейна: издание 2-е, дополненное. Москва: Институт практической психологии. 1996. с. 304 Pieejams: <http://psylist.net/hrestomati/readerage036.htm> [skatīts 02.03.2015.]
33. *Цели и источники обогащения словарного запаса учащихся на уроках русского языка*. Pieejams: <http://studopedia.org/3-168875.html> [skatīts 15.02.2015.]
34. **Черных, А.В.** *Обогащение словарного запаса детей-инвалидов на уроках русского языка при домашнем обучении*. Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». №1 (2), 2008. с. 69 Pieejams: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/1%282%29/Chernykh/> [skatīts 28.03.2015.]
35. **Чижикова, М.А.** *Обогащение словарного запаса у детей младшего школьного возраста с недостатками речевого развития*. Pieejams: <http://festival.1september.ru/articles/411014/> [skatīts 12.04.2015.]

36. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/metmat/2013_2014_ddarbs_lv2_3kl_analize.pdf [skatīts 11.03.2015.]
37. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/metmat/2013_2014_ddarbs_lv2_6kl_analize.pdf [skatīts 11.03.2015.]
38. http://www.lvasa.lv/files/file/Petijums_Latv_val_apguves_kvalitate_14_02_11%281%29.pdf [skatīts 11.03.2015.]
37. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/metmat/2013_2014_ce_lv2_9kl_analize.pdf [skatīts 12.03.2015.]
39. <http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/standarti.shtml> [skatīts 14.03.2015.]
40. <https://lv.wikipedia.org/wiki/Leksika> [skatīts 20.01.2015.]
41. [Test Your Vocabulary](#) [skatīts 20.01.2015.]
42. <http://tutorblog.ru/metodika-prepodavaniya/kak-podschitat-slovarnyj-zapas.html> [skatīts 21.01.2015.]

PIELIKUMI

1. PIELIKUMS

Skolēna runas karte _____

Mērķis: novērtēt skolēna sasniegumus un problēmas vārdu krājumā latviešu valodā.

	Jā	Nē	Daļēji	Piezīmes
Skolēns saprot vārdu nozīmi.				
Skolēna valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.).				
Skolēns galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā.				
Skolēns galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (divdabji) savā runas uzvedībā.				
Skolēns izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā.				
Skolēns izmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.).				
Nepietiekams vārdu apjoms skolēna tekstā.				

2. PIELIKUMS

ANKETA

Cienījamie kolēģi, lūdzu Jūs piedalīties aptaujā un atbildēt uz piedāvātajiem jautājumiem. Garantēju Jūsu atbilžu konfidencialitāti. Atbildes tiks izmantotas tikai kopā ar citu respondentu atbildēm.

1. Kā Jūs vērtējat savu klašu skolēnu vārdu krājumu latviešu kā otrajā valodā?

Mazs

Pietiekams

Liels

2. Kādas problēmas/grūtības Jūs konstatējat Jūsu skolēnu vārdu krājumā?

- Skolēni bieži nesaprot vārdu nozīmi,
  - Skolēnu valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.),
  - Skolēni galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā,
  - Skolēni galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (dīvdabji) savā runas uzvedībā,
  - Skolēni reti izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā,
  - Skolēni reti izmanto vai gandrīz neizmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.),
  - Nepietiekams vārdu apjoms skolēnu tekstā,
  - Cits
-

3. Kā, Jūsprāt, visefektīvāk paplašināt skolēnu vārdu krājumu? Lūdzu sanumurējiet pēc svarīguma (viens cipars var tikt piešķirts divām un vairāk pozīcijām).

- Mācoties vārdus no galvas,
- Lasot individuāli un pārrunājot,
- Lasot skolēniem priekšā daiļliteratūru un pārrunājot,
- Klausoties un pārrunājot daiļliteratūru,
- Izmantojot didaktiskās spēles,
- Saskarsmē ar pieaugušajiem un bērniem.

4. Kādas metodes un paņēmienus Jūs visbiežāk izmantojat, lai paplašinātu skolēnu vārdu krājumu?

---

5. Kādā veidā sadarbojaties ar skolēnu vecākiem, lai efektīvāk tiktu paplašināts skolēnu vārdu krājums? Vai skolēnu vecāki izrāda interesi un labprāt sadarbojas?

---

6. Vai Jums ir nepieciešama metodiskā palīdzība skolēnu vārdu paplašināšanai?

Nē, nav nepieciešama

Jā, ir nepieciešama

7. Kāda tieši metodiskā palīdzība Jums būtu nepieciešama? Lūdzu atzīmējiet!

- Kvalifikācijas celšanas kursi,
- Jauni didaktiskie materiāli,
- Interaktīvie materiāli un interaktīvā tāfele,
- Cits

---

8. Vai Jūs vēlētos padalīties ar kolēģiem ar savu pieredzi skolēnu vārdu krājuma paplašināšanā?

Paldies par sadarbību!

3. PIELIKUMS

Skolēna runas karte 3.

Mērķis: novērtēt skolēna sasniegumus un problēmas vārdu krājumā latviešu valodā.

	Jā	Nē	Daļēji	Piezīmes
Skolēns saprot vārdu nozīmi.	X			
Skolēna valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.).			X	Bieži slinko un neap- nākli saolu.
Skolēns galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā.	X			Mājasdarbi tiek pildīti.
Skolēns galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (dīvdabji) savā runas uzvedībā.			X	
Skolēns izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā.		X		
Skolēns izmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.).		X		
Nepietiekams vārdu apjoms skolēna tekstā.			X	

Skolēna runas karte 4.

Mērķis: novērtēt skolēna sasniegumus un problēmas vārdu krājumā latviešu valodā.

	Jā	Nē	Daļēji	Piezīmes
Skolēns saprot vārdu nozīmi.	X			
Skolēna valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.).	X			Saba sadarbība ar vecākiem, mājasdarbi veidnē tiek pildīti.
Skolēns galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā.	X			
Skolēns galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (dīvdabji) savā runas uzvedībā.	X			
Skolēns izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā.			X	
Skolēns izmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.).		X		
Nepietiekams vārdu apjoms skolēna tekstā.	X			

Skolēna runas karte 4.

Mērķis: novērtēt skolēna sasniegumus un problēmas vārdu krājumā latviešu valodā.

	Jā	Nē	Daļēji	Piezīmes
Skolēns saprot vārdu nozīmi.			X	
Skolēna valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.).			X	Imaģināras leģopēdiķa problēmas.
Skolēns galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā.			X	Trūkst motivācijas mācīties.
Skolēns galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (divdabji) savā runas uzvedībā.			X	
Skolēns izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā.		X		
Skolēns izmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.).		X		
Nepietiekams vārdu apjoms skolēna tekstā.	X			

Skolēna runas karte 2.

Mērķis: novērtēt skolēna sasniegumus un problēmas vārdu krājumā latviešu valodā.

	Jā	Nē	Daļēji	Piezīmes
Skolēns saprot vārdu nozīmi.		X		
Skolēna valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.).		X		
Skolēns galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā.	X			Ar vārdnīcas palīdzību
Skolēns galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (divdabji) savā runas uzvedībā.	X			
Skolēns izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā.		X		
Skolēns izmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.).		X		
Nepietiekams vārdu apjoms skolēna tekstā.	X			

Skolēna runas karte 6.

Mērķis: novērtēt skolēna sasniegumus un problēmas vārdu krājumā latviešu valodā.

	Jā	Nē	Daļēji	Piezīmes
Skolēns saprot vārdu nozīmi.	X			Mājasdarbi veidoti tik pilnīgi.
Skolēna valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.).	X			
Skolēns galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā.	X			
Skolēns galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (divdabji) savā runas uzvedībā.	X			
Skolēns izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā.			X	
Skolēns izmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.).		X		
Nepietiekams vārdu apjoms skolēna tekstā.			X	

Skolēna runas karte 5.

Mērķis: novērtēt skolēna sasniegumus un problēmas vārdu krājumā latviešu valodā.

	Jā	Nē	Daļēji	Piezīmes
Skolēns saprot vārdu nozīmi.			X	
Skolēna valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.).			X	
Skolēns galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā.			X	Ar vārdnīcas palīdzību
Skolēns galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (divdabji) savā runas uzvedībā.	X			
Skolēns izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā.		X		
Skolēns izmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.).		X		
Nepietiekams vārdu apjoms skolēna tekstā.	X			

4. PIELIKUMS

ANKETA

Cienījamie kolēģi, lūdzu Jūs piedalīties aptaujā un atbildēt uz piedāvātajiem jautājumiem. Garantēju Jūsu atbilžu konfidencialitāti. Atbildes tiks izmantotas tikai kopā ar citu respondentu atbildēm.

1. Kā Jūs vērtējat savu klašu skolēnu vārdu krājumu latviešu kā otrajā valodā?

Mazs

Pietiekams

Liels

2. Kādas problēmas/grūtības Jūs konstatējat Jūsu skolēnu vārdu krājumā?

- Skolēni bieži nesaprot vārdu nozīmi,
- Skolēnu valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.),
- Skolēni galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā,
- Skolēni galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (dīvdabji) savā runas uzvedībā,
- Skolēni reti izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā,
- Skolēni reti izmanto vai gandrīz neizmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.),
- Nepietiekams vārdu apjoms skolēnu tekstā,
- Cits

Ir skolēni, kuri nespēj veidot loģisku, gramatiski saprotamu teikumu, kas aprūpētā jebkāda apjoma teksta veidošanai, sava mēdoka izteikšanai, komentēšanai.

3. Kā, Jūsprāt, visefektīvāk paplašināt skolēnu vārdu krājumu? Lūdzu sanumurējiet pēc svarīguma (viens cipars var tikt piešķirts divām un vairāk pozīcijām).

- 2. Mācoties vārdus no galvas,
- 6. Lasot individuāli un pārrunājot,
- 4. Lasot skolēniem priekšā daiļliteratūru un pārrunājot,
- 5. Klausoties un pārrunājot daiļliteratūru,
- 1. Izmantojot didaktiskās spēles,
- 3. Saksarsmē ar pieaugušajiem un bērniem.

4. Kādas metodes un paņēmienus Jūs visbiežāk izmantojat, lai paplašinātu skolēnu vārdu krājumu?

Individuāls darbs ar vārdnīcu, kas rabinētā vienmēr pieejama lasot literāru tekstu. par izlasīto rindkopu formulēt galveno domu, uzsākot teikuma dotos baltā vārdus.

5. Kādā veidā sadarbojaties ar skolēnu vecākiem, lai efektīvāk tiktu paplašināts skolēnu vārdu krājums? Vai skolēnu vecāki izrāda interesi un labprāt sadarbojas?

Šajā formā sadarbības nav.

6. Vai Jums ir nepieciešama metodiskā palīdzība skolēnu vārdu paplašināšanai?

Nē, nav nepieciešama

Jā, ir nepieciešama

7. Kāda tieši metodiskā palīdzība Jums būtu nepieciešama? Lūdzu atzīmējiet!

- Kvalifikācijas celšanas kursi,
- Jauni didaktiskie materiāli,
- Interaktīvie materiāli un interaktīvā tāfele,
- Cits

8. Vai Jūs vēlētos padalīties ar kolēģiem ar savu pieredzi skolēnu vārdu krājuma paplašināšanā?

Pieredzes apmaiņai vienmēr ir pozitīvs efekts.

Paldies par sadarbību!

ANKETA

Cienījamie kolēģi, lūdzu Jūs piedalīties aptaujā un atbildēt uz piedāvātajiem jautājumiem. Garantēju Jūsu atbilžu konfidencialitāti. Atbildes tiks izmantotas tikai kopā ar citu respondentu atbildēm.

1. Kā Jūs vērtējat savu klašu skolēnu vārdu krājumu latviešu kā otrajā valodā?

Mazs

Pietiekams

Liels

2. Kādas problēmas/grūtības Jūs konstatējat Jūsu skolēnu vārdu krājumā?

- Skolēni bieži nesaprot vārdu nozīmi,
- Skolēnu valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.),
- Skolēni galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā,
- Skolēni galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (divdabji) savā runas uzvedībā,
  - Skolēni reti izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā,
  - Skolēni reti izmanto vai gandrīz neizmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epiteti, salīdzinājumi, u.c.),
  - Nepietiekams vārdu apjoms skolēnu tekstā,
  - Cits

3. Kā, Jūsuprāt, visefektīvāk paplašināt skolēnu vārdu krājumu? Lūdzu sanumurējiet pēc svarīguma (viens cipars var tikt piešķirts divām un vairāk pozīcijām).

1. - Mācoties vārdus no galvas,
3. - Lasot individuāli un pārrunājot,
2. - Lasot skolēniem priekšā daiļliteratūru un pārrunājot,
6. - Klausoties un pārrunājot daiļliteratūru,
4. - Izmantojot didaktiskās spēles,
5. - Saksarsmē ar pieaugušajiem un bērniem.

4. Kādas metodes un paņēmienus Jūs visbiežāk izmantojat, lai paplašinātu skolēnu vārdu krājumu?

- Ikrakta vārdnīcā un mācās no galvas.
- Ikrasta teikumos jaunus vārdus un citu veidu vārdu saimēnības.
- Ikrklē krasta jaunus vārdus.
- Ikrasto dialogus ar jaunajiem vārdiem.
- Nosaka jaunajiem vārdiem gramatiskās kategorijas.

5. Kādā veidā sadarbojaties ar skolēnu vecākiem, lai efektīvāk tiktu paplašināts skolēnu vārdu krājums? Vai skolēnu vecāki izrāda interesi un labprāt sadarbojas?

Lai sadarbotos ar vecākiem, uicce ierakstus skolēna dienasgrāmātā, e-ziņātā un apmeklēju vecāku sapulcēs.

6. Vai Jums ir nepieciešama metodiskā palīdzība skolēnu vārdu paplašināšanai?

Nē, nav nepieciešama

Jā, ir nepieciešama

7. Kāda tieši metodiskā palīdzība Jums būtu nepieciešama? Lūdzu atzīmējiet!

- Kvalifikācijas celšanas kursi,
- Jauni didaktiskie materiāli,
- Interaktīvie materiāli un interaktīvā tāfele,
- Cits

8. Vai Jūs vēlētos padalīties ar kolēģiem ar savu pieredzi skolēnu vārdu krājuma paplašināšanā?

Nē

Paldies par sadarbību!

5. Kādā veidā sadarbojaties ar skolēnu vecākiem, lai efektīvāk tiktu paplašināts skolēnu vārdu krājums? Vai skolēnu vecāki izrāda interesi un labprāt sadarbojas?

*Piedalīšanās vecāku sapulcēs un vecāku informēšana par kāmam-
kotām metodēm.*

6. Vai Jums ir nepieciešama metodiskā palīdzība skolēnu vārdu paplašināšanai?

Nē, nav nepieciešama

Jā, ir nepieciešama

7. Kāda tieši metodiskā palīdzība Jums būtu nepieciešama? Lūdzu atzīmējiet!

- Kvalifikācijas celšanas kursi,
- Jauni didaktiskie materiāli,
- Interaktīvie materiāli un interaktīvā tāfele,
- Cits

8. Vai Jūs vēlētos padalīties ar kolēģiem ar savu pieredzi skolēnu vārdu krājuma paplašināšanā?

Dalīšanās pieredzē ir nepieciešama

Paldies par sadarbību!

5. Kādā veidā sadarbojaties ar skolēnu vecākiem, lai efektīvāk tiktu paplašināts skolēnu vārdu krājums? Vai skolēnu vecāki izrāda interesi un labprāt sadarbojas?

*Izmantoju e-klases piedāvātās iespējas;
Tiekas ar vecākiem klātienē.
Ļoti maza interese no vecāku puses.*

6. Vai Jums ir nepieciešama metodiskā palīdzība skolēnu vārdu paplašināšanai?

Nē, nav nepieciešama

Jā, ir nepieciešama

7. Kāda tieši metodiskā palīdzība Jums būtu nepieciešama? Lūdzu atzīmējiet!

- Kvalifikācijas celšanas kursi, *(nevis teorija, bet praktiski pieeji)*
- Jauni didaktiskie materiāli,
- Interaktīvie materiāli un interaktīvā tāfele,
- Cits

8. Vai Jūs vēlētos padalīties ar kolēģiem ar savu pieredzi skolēnu vārdu krājuma paplašināšanā?

*Dispirms patarī jaunākaj pieredze, tad
būs ar no padalīties, labprāt
izmantoju šādu iespēju.*

Paldies par sadarbību!

ANKETA

Cienījamie kolēģi, lūdzu Jūs piedalīties aptaujā un atbildēt uz piedāvātajiem jautājumiem. Garantēju Jūsu atbilžu konfidencialitāti. Atbildes tiks izmantotas tikai kopā ar citu respondentu atbildēm.

1. Kā Jūs vērtējat savu klašu skolēnu vārdu krājumu latviešu kā otrajā valodā?

Mazs

✓ Pietiekams

Liels

2. Kādas problēmas/grūtības Jūs konstatējat Jūsu skolēnu vārdu krājumā?

- Skolēni bieži nesaprot vārdu nozīmi,
- ⊙ Skolēnu valodā dominē bieži izmantotie īpašības vārdi (piemēram, liels, labs, skaists utt.),
- Skolēni galvenokārt izmanto vienkāršus teikumus savā runas uzvedībā,
- Skolēni galvenokārt izmanto darbības vārdus, bet ne darbības vārda formas (divdabji) savā runas uzvedībā,
- ⊙ Skolēni reti izmanto sinonīmus, antonīmus savā runā,
- ⊙ Skolēni reti izmanto vai gandrīz neizmanto tēlainos izteiksmes līdzekļus savā valodā (epitēti, salīdzinājumi, u.c.),
- Nepietiekams vārdu apjoms skolēnu tekstā,
- Cits

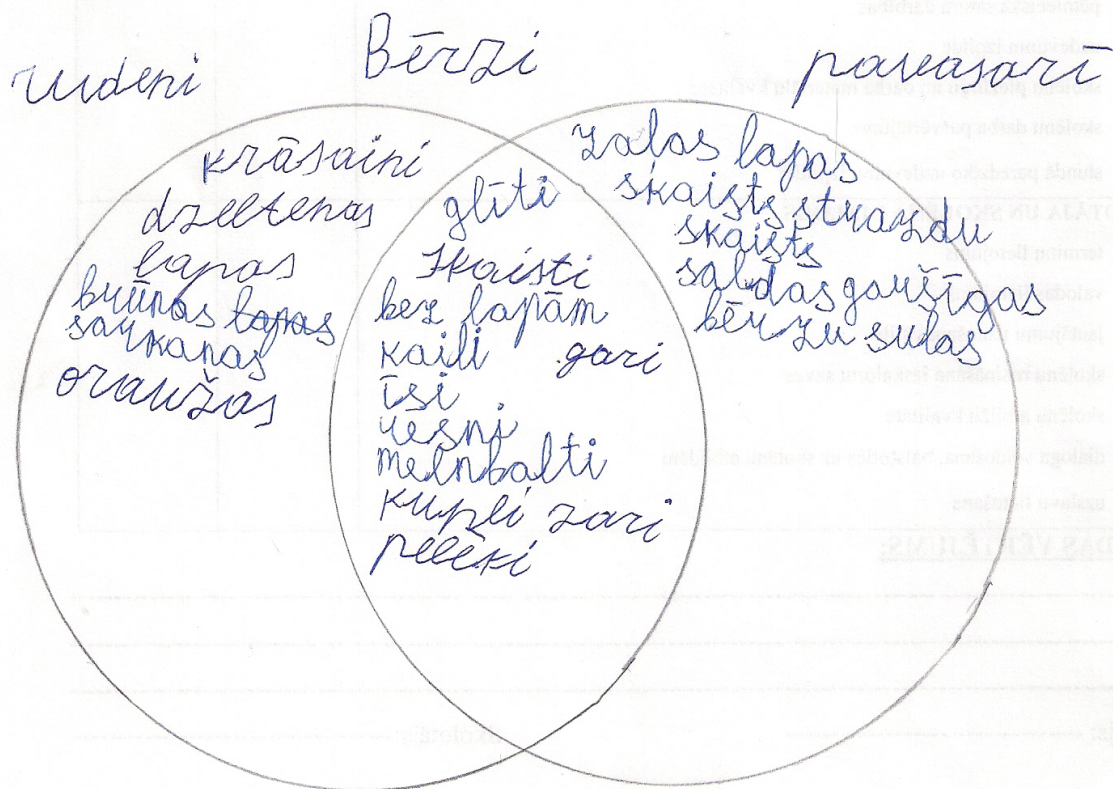
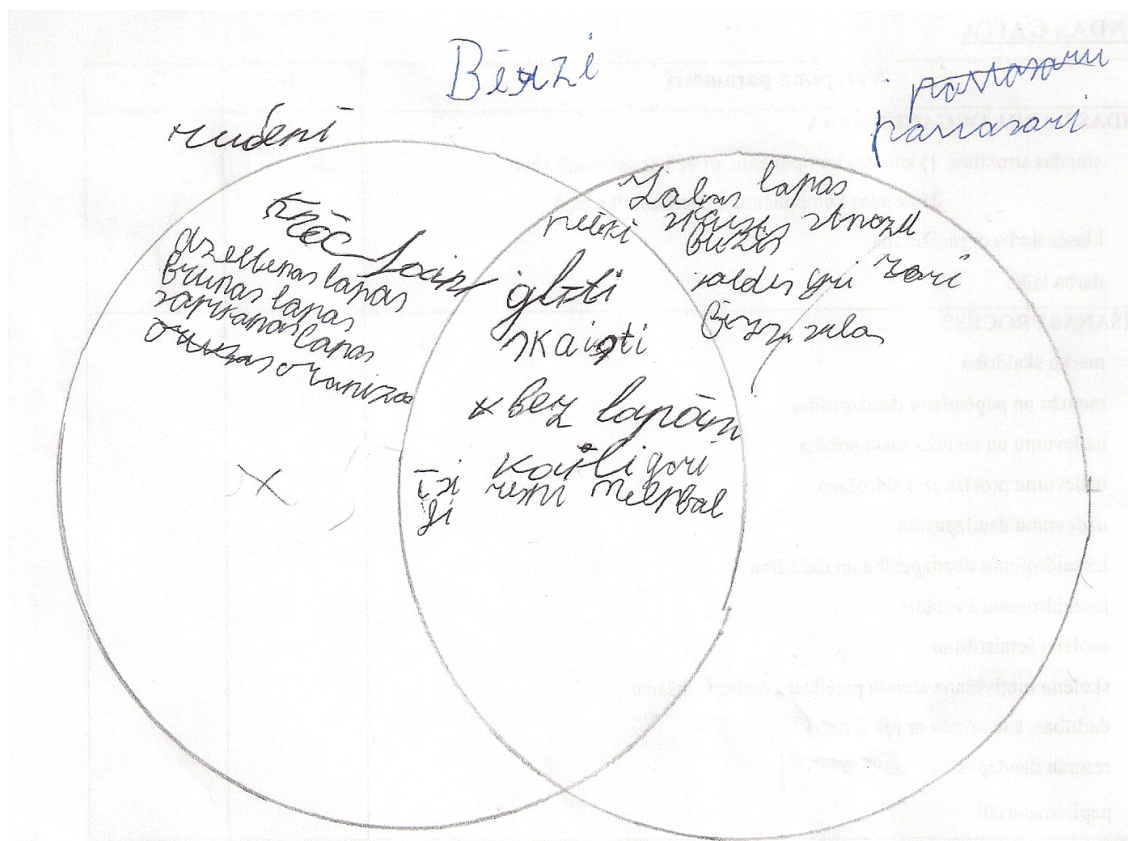
3. Kā, Jūsuprāt, visefektīvāk paplašināt skolēnu vārdu krājumu? Lūdzu sanumurējiet pēc svarīguma (viens cipars var tikt piešķirts divām un vairāk pozīcijām).

2. ⊙ Mācoties vārdus no galvas,
3. ⊙ Lasot individuāli un pārrunājot,
4. - Lasot skolēniem priekšā daiļliteratūru un pārrunājot,
4. - Klausoties un pārrunājot daiļliteratūru,
4. - Izmantojot didaktiskās spēles,
1. ⊙ Saskarsmē ar pieaugušajiem un bērniem.

4. Kādas metodes un paņēmienus Jūs visbiežāk izmantojat, lai paplašinātu skolēnu vārdu krājumu?

Darbs ar tekstu; jaunu vārdu mācī-
šanās; tekstveides "uzdevumi";
interaktīvi uzdevumi.

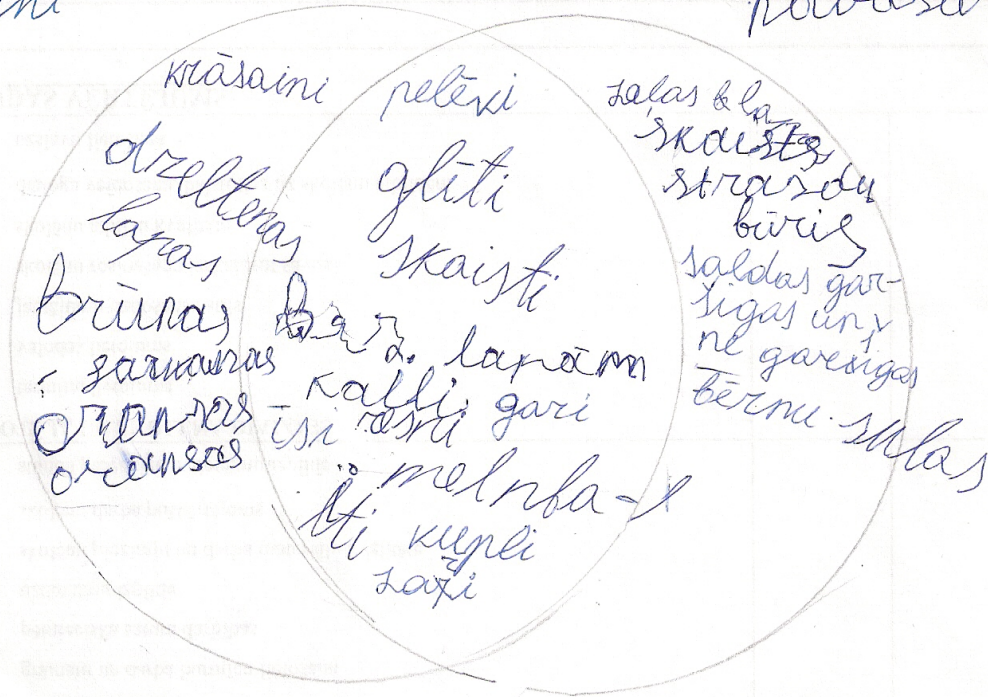
5. PIELIKUMS

rudenī

Bērzi

novasarī

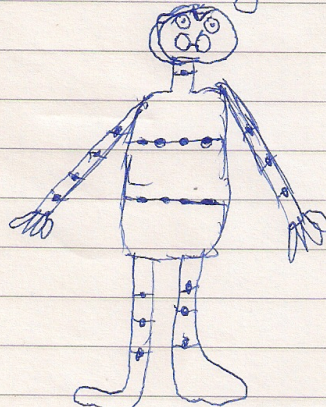

6. PIELIKUMS

Manš lācītis ir jauks,
biels, kārtains jautrs, smūklis,
pūkains, gudrs, zils, oranžs, za
mazs, brūns, sarkans.
Vairu tām, Maša.
Hānam ir 5 gadi
Vairi

Manš dabals dabals lācītis
gaisis, burs, sarkans, dzis, gais,
krāns, baltis, zilais, zaļš, oranžs,
rozā, pūkains, milas milales +
zaļais zaļš kukulis, krāns
bixses, poga

Manš lācītis ir saukans
jautrs, mazs, mīkšs, pūkains,
gudrs, dūsmīgs

Mairi
Feldi

Vīnu sauc
slata,

~~Vīnam ir~~
5 gadi
Vīnai ir
5 gadi

Mans lācītis ir

jauns, pūkains, pelē-
ks, smiekliņš, gudrs,
sarkans, liels.

Vīnu sauc
Vints

Mans lācītis ir viens pelēks
mūšs, rozā, jauns, jauns, smiek-
liņš, pūkains, gudrs, mūšs.

Vīnam
ir 30
gadi

Vīna sauc
Igoris

7. PIELIKUMS

Manējā rotallietā
Manējā rotallietā ir.
Surtētis. Man patīkt
spēlēt ar manējo. Surtē-
tu. Mana surētis ir
rotallietā ļoti skaista
es ar surētu spēleju
majās un pagalmā.

Date

Man ir daudz rotallietu. Pēdējā rotallietā
ir mazs, rozā lācītis. Tajā dāvēnāja
man skolā. Lācītis ir rozā daurs
un, rozā lentelē, vīpam tas ar rozā koki piestā.
dācītis ir brūnas acis.

Mana mīļākā rotallietā.

Mana mīļākā rotallietā
ir pūkis. Vīņu sauc
"Bēsumiks". Je melna
kūzā ar zalam acim.
Man vīņu uzdāvēnāja
mamma.
Es ļoti mīļu ar vīņu
spēles.

Mājas dārbs
Mana rotallete.

Man patīk iet uz zvērudār-
ziņu. Tur mīt daži dīv-
nieki.

Man arī ir mīkstās manti-
ņas. Pašas mīlākās ir sunītis,
zakis, briedis, zilonis. Ar
suni es gulu, bet zakis stāv
redzēma vieta.

Pašas mīlākās - caurē mode-
nye.

8. PIELIKUMS

iela - улица

pilsēta - город

pils - замок

tornis - башня

skola - школа

veikals - магазин

tiģgūšs - базар

banka - банк

kafejnīca - кафе

vitamīni - витамин^ни

termometrs - градусник

termom^urs - термом^{етр}

halāts - салат

palags - простынь

sega - одежда

spilvens - подушка

roka - рука

kāja - нога

sirds - сердце

galva - голова

mute - миска

les - прыскам
met - джаскам
svēlpi - кривкам
kļiedzi - сьвучнем
fotogrāfē - фотаряджуроба
tiesa - суджым
skūrien - ськамь
spēlē - апланде иркамь
aplaude - аплиаджуробамь
dadz -
stautu - гаром сьмарьм
brauc - едуть
peld - плавать юм
vēro - набунога юм
Ho dara didziuteji -
что германом доуракуки
tiesniši - судьм
atrodas - на сьсуджумсе
viņš - он
iemašija - учинка

ziēds - ~~мелко~~ мѣлк
pads - ропуок
plīts - плита
ciets - мѣгдѣнѣ
mīkst - мѣккѣ
slēpot - котатса на лыжках
slidot - котатса на коньках
šauts - стрѣлать
sals - мороз salds - соль
atpūsnis - отмену
vējš - вѣсѣл
ledus - лѣд
mīgla - туман
putenis - мѣтѣл
vētra - буре
saule - ~~солнце~~ [☉] солнцѣ
gaišma - свѣт
tumša - мѣла
lapa - лист
lāpa - факел

R

Rotulants

brūns - каменный

kaists - красный

ēss - белое

gais - белый

krāns - красный

balns - белое

zils - синий

zals - зеленый

oranžs - оранжевый

zeltans - желтый

čakra - розовый

pelns - серый

riekains - фиолетовый

Diplomdarbs „Skolēnu vārdu krājuma paplašināšanas didaktiskās iespējas latviešu valodas apguves sākumpismā” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Inga Freija

(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Dr. Paed. Margarita Gavriļina _____ ._.201__.

(paraksts)

Recenzents: _____

(zinātniskais grāds, akadēmiskais nosaukums, vārds, uzvārds)

Darbs iesniegts Pieaugušo pedagoģiskās izglītības centrā _____.201__.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Agnese Kozlovska _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

_____.201___. protokola Nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: _____

(vārds, uzvārds, paraksts)